

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA

Studijní program: N4101 Zemědělské inženýrství
Studijní obor: Agroekologie
Katedra: Aplikovaných rostlinných biotechnologií
Vedoucí katedry: prof. Ing. Jan Moudrý, CSc.

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Diverzita aktivit ekologických podniků v Jihočeském kraji

Vedoucí diplomové práce: prof. Ing. Jan Moudrý, CSc.

Autor: Bc. Barbora Šiftová
České Budějovice, 2014

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUĎEJOVICÍCH

Fakulta zemědělská

Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Barbora ŠIFTOVÁ**
Osobní číslo: **Z12600**
Studijní program: **N4101 Zemědělské inženýrství**
Studijní obor: **Agroekologie**
Název tématu: **Diverzita aktivit ekologických podniků v Jihočeském kraji**
Zadávající katedra: **Katedra aplikovaných rostlinných biotechnologií**

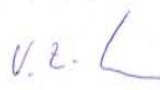
Zásady pro vypracování:

- 1) Cíl práce: Vyhodnotit multifunkčnost ekologicky hospodařících podniků v Jihočeském kraji. Posoudit využití komparativních výhod stanoviště a potenciálu podniků z hlediska ekonomických, sociálních a environmentálních aspektů. Navrhnout opatření k efektivnímu využití potenciálu odvětví.
- 2) Literární přehled: Charakterizovat produkční a mimoprodukční funkce zemědělství.
- 3) Materiál a metody. Dostupná dokumentace MZe, UZEI, BLOKONT, KEZ a dalších institucí a organizací. Sběr dat studiem dokumentů, návštěvou podniků a institucí a osobní konzultací s podnikateli a dalšími zainteresovanými osobami (řízený rozhovor, dotazník), základní statistické vyhodnocení výsledků průzkumu.
- 4) Výsledky a diskuze. Posoudit vlastní hodnocení a výsledky analýzy s literárními údaji.
- 5) Závěr. Stručně vyhodnotit diverzitu produkčních aktivit ekologických podniků a faktory ovlivňující její rozvoj. Navrhnout opatření k podpoře multifunkčnosti ekologických podniků.

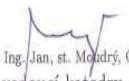
Rozsah grafických prací: do 5 stran (tabulky, grafy, fotografická příloha)
Rozsah pracovní zprávy: 40-50 stran textu vč. příloh
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

- R. Priewasser, Linz 2005: Dimensionen der Umweltwirtschaft, 348 str., ISBN 3 85487 805 2.
J. Riegler, H. W. Popp, H. Kroll-Schulter u.a., Graz - Stuttgart 1996: Aufstand oder Aufbruch?, 232 str., ISBN 3-7020-0764-4.
R. Doluschitz, R. Schwenninger, Stuttgart 2003: Nebenerwerbslandwirtschaft, 222 str., ISBN 3-8001-4157-4.
D. Virchow, J. von Braun, Berlin 2001: Villages in the Future, 410 str., ISBN 3-540-42467-9.
B. Šarapatka, U. Nigg a kol., Olomouc 2008: Zemědělství a krajina, 271 str., ISBN 978-80-244-1885-8.
E. Cudworth, London 2003: Environment and society, 225 str., ISBN 0-415-21617-6 (hbk), ISBN 0-415-21618-4 (pbk).
Cudlínová, E., Lapka, M. (2002): Krajina optikou ekonomie. In: Životné prostredie No. 1, Ústav krajinné ekológie SAV, Bratislava. SR: 5-9.
Cudlínová, E. (2002): Turismus jako alternativa rozvoje rurální krajiny. In: Tvář naší země - člověk jako krajinnotvorný činitel. Svazek č. 3., str.87-90. (editor: I. Dejmal) Vydal J. Bárta, Studio JB ISBN 80-86512-11-8. (in Czech) "Landscape Context and the Landscape in the context".

Vedoucí diplomové práce: prof. Ing. Jan, st. Moudrý, CSc.
Katedra aplikovaných rostlinných biotechnologií
Datum zadání diplomové práce: 21. ledna 2013
Termín odevzdání diplomové práce: 30. dubna 2014

prof. Ing. Miloslav Šoch, CSc.
děkan

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA
studijní oddělení
Studentská 13
370 05 České Budějovice

prof. Ing. Jan, st. Moudrý, CSc.
vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 11. března 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 24. 4. 2014

Bc. Barbora Šiftová

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce panu prof. Ing. Janu Moudrému, CSc. za spolupráci, cenné odborné rady a náměty při zpracování této problematiky.

Děkuji také všem přednášejícím Jihočeské univerzity, za jejich obdivuhodnou práci.

Bc. Barbora Šiftová

ABSTRAKT

Jihočeský kraj je dlouhodobě vnímán především jako produktivní zemědělská oblast s rozvinutým rybníkářstvím a lesnictvím. Patří mezi kraje s nejvyšším počtem ekologicky hospodařících farem.

Cílem této práce bylo vyhodnotit multifunkčnost konkrétní skupiny ekologicky hospodařících podniků v Jihočeském kraji. Podniky pak byly posuzovány na základě konkrétních jimi poskytnutých dat a informací s rozhovorů a to z hlediska výhod a potenciálu stanoviště, dále pak z hlediska ekonomických, sociálních a environmentálních aspektů.

Hlavní částí práce bylo provedení vlastního šetření a návštěvy farem. Jako výchozí materiál byly použity seznamy ekologicky hospodařících zemědělců a vybrané výstupy statistických šetření ze zdrojů ÚZEI a MZe ČR a vlastní statistické šetření formou dotazníku a souboru otázek pokládaných v rámci řízeného rozhovoru při osobním kontaktu s farmáři. Osloveno bylo celkem 148 ekologicky hospodařících podniků i malých farem, z nichž 69 poskytlo požadované informace.

Výsledkem je vyhodnocení dat statistického šetření a informací získaných při rozhovorech s farmáři, na základě kterého jsou předloženy možnosti řešení dílčích problémů.

Klíčová slova: ekologické zemědělství, farma, udržitelný rozvoj, rozvoj venkova

ABSTRACT

The aim of this study was to evaluate the multi-functionality of a particular group of organic farms in South Bohemia. Enterprises were then assessed on the basis of specific data they provide and the information in interviews and in terms of benefits and potential habitat, as well as in terms of economic, social and environmental aspects.

The main part of this work was to conduct its own investigations and visits to farms. The starting material used lists of organic farmers and selected outputs of statistical investigation of the sources ÚZEI and the Ministry of Agriculture and private statistical survey using a questionnaire and a set of questions asked in a controlled interview in personal contact with farmers. Reached a total of 148 organic farms and small farms, of which 69 were willing to provide the required information. The result is the evaluation of survey data and information obtained from interviews with farmers, under which options are presented to solving individual problems.

Keywords: organic farming, farm, sustainable development, rural development

OBSAH

1. ÚVOD	8
2. LITERÁRNÍ PŘEHLED	8
2.1 Zemědělství a jeho charakteristika	8
2.1.1 Konvenční zemědělství	8
2.1.2 Udržitelné zemědělství a udržitelný rozvoj	9
2.1.3 Ekologické zemědělství jako udržitelné a multifunkční zemědělství	9
2.1.4 Agroenvironmentální opatření	10
2.1.5 Biodiverzita a zemědělství	11
2.2 Produkční funkce zemědělství	12
2.3 Mimoprodukční funkce zemědělství	12
2.3.1 Krajínovotvorná funkce	13
2.3.2 Funkce environmentální	14
2.3.3 Funkce surovinová a energetická	16
2.3.4 Rekreační a turistická funkce	17
2.3.5 Sociální funkce	18
2.3.6 Rozšíření servisní funkce	18
2.3.7 Rozvoj venkova	19
2.4 Podpora ekologického zemědělství	21
2.4.1 Základní dotace na plochu	22
3. CÍL PRÁCE	23
4. MATERIÁL A METODY	24
4.1 Základní statistické informace o ekologických farmách v ČR (sk. dat A) ...	24
4.2 Metody sběru a vyhodnocení vlastních dat (skupina dat B)	27
4.3 Zjišťovaná statistická data (skupina dat C)	28
5. VÝSLEDKY	29
5.1 Vyhodnocení získaných dat (skupina dat A)	34
5.2 Sociologické metody - řízený rozhovor (skupina dat B)	35
5.3 Sumarizace otázek a vyhodnocení odpovědí z řízeného rozhovoru (skupina dat C)	36
6. VYHODNOCENÍ INFORMACÍ A NÁVRHY NA ŘEŠENÍ	47
7. ZÁVĚR	51
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZKRATEK	52

1. ÚVOD

Jihočeský kraje je tradičním zemědělským krajem. Největší novodobé změny v tomto rezortu nastaly po roce 1989. V období po listopadu 1989 na venkově dochází k postupné nápravě škod, které zde v průběhu posledních desetiletí vznikly.

Jedním z nových trendů, které se v českém zemědělství po roce 1989 objevily, je ekologické zemědělství, jenž představuje vedle tradiční zemědělské výroby i nový pohled na vnímání hodnot krajiny, čistoty životního prostředí, práce, života na vesnici. Postupně se mění tvář farem a obcí k lepšímu. Jedná se však o dlouhodobý proces, v němž půjde především o využití stávajících předností – zachovalé krajiny, životního prostředí a potenciálu lidí, kteří zde žijí.

2. LITERÁRNÍ PŘEHLED

2.1 Zemědělství a jeho charakteristika

Zemědělství je jedním z odvětví národního hospodářství, jehož hlavní funkcí je produkce surovin pro potravinářský průmysl, čili produkce potravin. Produkční úloha zemědělství však nespočívá jen v produkci potravin, ale nelze také „opominout ani nepotravinářskou zemědělskou produkci, pokud jde o textilní a kožedělné suroviny, technické tuky, oleje a suroviny k jejich výrobě, farmaceutické suroviny a další“ (Svatoš, 2002). V posledních letech je pozornost v zemědělství velká pozornost věnována skupině nepotravinářských netradičních plodin jsou energetické rostliny pěstované za účelem produkce biomasy. Jsou zřejmé snahy včlenit fytoenergetiku do energetické politiky ČR.

2.1.1 Konvenční zemědělství

Konvenční zemědělství je možno charakterizovat jako industriální zemědělství s používáním těžkých strojů, průmyslových hnojiv a jiných chemikálií (např. pesticidy, morforegulátory apod.). Dále je možné dnešní konvenční zemědělství označit za intenzivní, přičemž „konvenční zemědělství se snaží zajistit vysokou produkci prostřednictvím zvyšujících se vstupů materiálů a energií“ (Šarapatka, Urban, 2006) jako je např. voda, hnojiva, hybridní osiva apod.

2.1.2 Udržitelné zemědělství a udržitelný rozvoj

Z výše uvedené charakteristiky konvenčního zemědělství je zřejmé, že vzhledem k stále se zvyšujícímu množství vstupů do něj, kdy řada z nich je neobnovitelná, je tento typ zemědělství dlouhodobě neudržitelný. Jedná se o začarovaný kruh, kdy „s postupující intenzifikací výroby doprovázenou i změnami v úrodnosti půd se stává produkce ještě více závislou na vstupech živin“ (Urban, Šarapatka, 2003).

Proto je třeba změnit přístup k využívání neobnovitelných vstupů do půdy a snažit se o tzv. udržitelné zemědělství, kdy „jde o takový vývoj zemědělství, který uspokojuje potřeby současnosti a neomezuje potřeby budoucích generací“ (Váchal, Moudrý, 2002). Jako základní charakteristiky trvale udržitelného zemědělství je uváděno např.:

- integrace zemědělských soustav hospodaření s místními ekosystémy,
- omezení vstupů, které škodí prostředí a snižují kvalitu produkce,
- omezení závislosti zemědělství na neobnovitelných zdrojích,
- použití šetrných technologií při zpracování půdy, zvyšování úrodnosti půdy,
- rozšíření palety pěstovaných plodin, diverzifikace v chovu zvířat,
- zamezení znečišťování vod a zajištění dostatku kvalitní vody,
- ochrana biologické diverzity.

(Svatoš, 2006, Váchal, Moudrý, 2002 Šarapatka, Urban, 2006)

Každý autor uvádí trochu jiné charakteristiky udržitelného zemědělství, souhrnně však lze „trvale udržitelné zemědělství vymezit jako ekonomicky efektivní, ekologicky únosné a sociálně spravedlivé“ (Váchal, Moudrý, 2002).

Jedním z udržitelných forem zemědělství je ekologické zemědělství tak, jak jej vymezujeme v následující podkapitole.

2.1.3 Ekologické zemědělství jako udržitelné a multifunkční zemědělství

Ekologické zemědělství je nejen jednou z forem udržitelného zemědělství, ale také je zemědělstvím multifunkčním, protože neplní pouze funkci produkční, ale také následující cíle (Tvrdouň a kolektiv, 2005):

- ekonomické – hospodářská výkonnost, dlouhodobá jistota výnosů, přičemž ekologické zemědělství spoléhá na místní zdroje,

- sociální – např. vlastní pracovní síly, samozásobení regionu potravinami a uspokojování místních potřeb a v neposlední řadě také zachování osídlení venkova,
- ekologické, mezi které patří např. biodiverzita, fungující ekosystémy a stabilita.

Dle Šarapatky a Urbana (2006) lze tedy ekologické zemědělství definovat jako „šetrný způsob zemědělského hospodaření, který dbá na životní prostředí a jeho jednotlivé složky stanovením omezení či zákazů používání látek a postupů, které zatěžují a znečišťují životní prostředí nebo zvyšují rizika kontaminace potravního řetězce a dbá na pohodu chovaných hospodářských zvířat“.

V rámci ekologického zemědělství je tedy „příroda brána jako jednotný celek se svou vlastní vnitřní hodnotou“ (Dlouhý, Urban, 2011), na který musí být brán ohled i v rámci hospodaření.

Cílem ekologického zemědělství je:

- produkce zdravé a vysoce kvalitní potravin,
- zachování přirozené úrodnosti půdy,
- přizpůsobení chovu zvířat jejich přirozenému chování a potřebám,
- vytvoření druhově bohaté a rozmanité kulturní krajiny,
- hospodaření s přírodními zdroji bez negativního vlivu na prostředí,
- maximální recirkulace živin (Dlouhý, Urban, 2011)

V České republice stále roste zájem o ekologické zemědělství, přičemž „celková výměra ekologicky obhospodařovaných ploch k 31. 12. 2011 vzrostla na téměř 500 tisíc ha, což představuje 11,40% podíl na celkové zemědělské půdě ČR“ (Česká technologická platforma pro ekologické zemědělství, 2012).

2.1.4 Agroenvironmentální opatření

Agroenvironmentální opatření jsou zjednodušeně řečeno opatření zemědělství, která jsou v souladu s životním prostředím. „Hlavními idejemi ekologického zemědělství se stává hospodaření v souladu s přírodou s co nejmenší závislostí na vnějších vstupech“ (Šarapatka, Urban, 2006), tedy ekologické zemědělství využívá právě agroenvironmentální opatření.

Cílem ekologického zemědělství, které dodržuje zásady agroekologie, je právě odstranění negativních vlivů konvenčního intenzivního zemědělství, kterými jsou zejména:

- závislost na neobnovitelných zdrojích fosforu a draslíku a na fosilní energii,
- vyplavování dusíku a fosforu a tím znečišťování vody,
- snižování úrodnosti půdy a její eroze,
- snižování biodiverzity,
- používání léčiv (např. antibiotik) u hospodářských zvířat,
- poruchy chování zvířat,
- kontaminace potravin např. rezidui pesticidů apod. (Dlouhý, Urban, 2011):

2.1.5 Biodiverzita a zemědělství

Agroekosystémy jsou tvořeny různými komponenty, které můžeme označit také jako komponenty biologické diverzity (zkráceně „biodiverzity“). Biodiverzita v zemědělství, která je také označována jako agrobiodiverzita, v sobě zahrnuje „škálu organismů v produkčních systémech, které se podílejí na:

- koloběží živin, dekompozici organické hmoty a udržení úrodnosti půdy,
- regulaci chorob a škůdců,
- opylení,
- udržování a ochraně biotopů s planě rostoucími druhy rostlin a s živočichy,
- minimalizaci eroze apod.“ (Šarapatka, Niggli, 2008).

Z pohledu agroekologie rozlišuje biodiverzitu:

- genetickou – variabilita živočichů, rostlin s mikroorganismů v zemědělství,
 - druhovou – druhové bohatství v zemědělství, které může být vyjádřeno buď pouze jako druhová pestrost (počet druhů) nebo jako kombinace druhové pestrosti a početnosti,
 - biotopickou – rozmanitost biotopů v krajině,
 - ekosystémovou – rozmanitost celých agroekosystémů.
- (Šarapatka, Zídek, 2005)

2.2 Produkční funkce zemědělství

Jak již bylo uvedeno dříve, hlavní funkcí zemědělství je funkce produkční, tedy produkce potravin, ale také produkce nepotravinářská.

V rámci produkce potravin je důležitý úzký vztah mezi zemědělstvím a navazujícím potravinářským průmyslem, kdy zemědělství produkuje suroviny pro potravinářskou výrobu, a to jak suroviny rostlinného, tak suroviny živočišného původu.

Mezi rostlinné komodity patří zejména: obiloviny, brambory, cukrová řepa, olejnin, luskoviny, ovoce, zelenina, chmel a vinná réva. Mezi živočišné komodity patří zejména: maso (vepřové, hovězí, drůbeží, jehněčí, ryby atd.), mléko a vejce.

Nepotravinářská produkce zemědělství zahrnuje produkci lnu a konopí, okrasných květin, léčivých rostlin, kůže, vlny apod. „Zatím nejdůležitější oblastí nepotravinářského užití zemědělské produkce v ČR je oblast obnovitelných zdrojů energie“ (Kolektiv autorů, 2007), jako je např. biomasa pro energetické využití. Vedle toho se také vyvíjí „zpracování fytomasy na výrobky v chemickém, farmaceutickém, textilním, stavebním průmyslu a v dalších oblastech národního hospodářství“ (Kolektiv autorů, 2007).

Právě obnovitelnost a trvalá udržitelnost této produkce vede k tomu, že se nepotravinářská produkce zemědělství stále více rozšiřuje, např. „alternativní využití zemědělské půdy pro produkci energetických plodin (řepka k výrobě bionafty, rychle rostoucí energetické dřeviny a traviny, ale i produkce slámy jako paliva) tak představuje rostoucí podíl výkonu celého odvětví“ (Svatoš, 2002).

2.3 Mimoprodukční funkce zemědělství

Vedle produkční funkce zemědělství tak, jak je vymezena výše, vykonává multifunkční zemědělství také další činnosti, které můžeme dělit na:

- služby pro společnost, které lze dále dělit na:
 - služby komerční – např. přímý prodej, agroturismus, krajinná péče na zakázku, využití komunálních odpadů apod.,

- služby nekomerční – např. aktivní utváření krajiny, vyřazování zemědělské půdy z obhospodařování, ochrana stavebních památek, udržování biodiverzity apod.,
- vedlejší výkony – např. pasivní krajinná péče, údržba přírodních potenciálů při dodržování zásad správné zemědělské praxe, efekty na zachování krajinné kultury, posilování úrovně sociálního života na venkově apod. (Tvrdoň, 2005).

2.3.1 Krajinotvorná funkce

Krajinu lze vnímat v různém smyslu, charakterizovat ji lze např. jako „sférickou část povrchu zemského, soubor ekosystémů, prostor, který lze obsáhnout pohledem, otisk historie, interpretovaný text, energetické pole, ekosystém, domov atd.“ (Šarapatka, Niggli, 2008). Přírdo-ochranná a krajinotvorná funkce záleží zejména na péči o udržování přírodní rovnováhy, na ochraně a podpoře biologické rozmanitosti zemědělských ekosystémů, na uchování ekologické stability přírodních ekosystémů i ochraně přírodě blízkých společenstev rostlin a živočichů, a to jak ve volné krajině, tak i v jednotlivých kategoriích zvláště chráněných území ve smyslu zákona 114/1992 Sb. (tč. novelizován). Zjišťuje se především vytvářením územních systémů ekologické stability v krajině, šetrným zemědělským, vodním a lesním hospodařením. (Moudrý, 2005).

Krajina je tvořena působením faktorů v přírodě, ale také působením člověka, a to zejména zemědělstvím, ale také stavebními pracemi apod. Kulturní krajina je označení právě pro krajinu, která je ovlivněna činností člověka.

Člověk ovlivňuje krajinu zejména v následujících oblastech:

- charakter vegetačního krytu,
- struktura a charakteristika vesnických sídel,
- vznik specifických stavebních objektů,
- vznik další technické vybavenosti,
- parcelace půdy (např. geometrie parcel, lokace parcel, jejich hranice apod.),
- charakter vodního režimu a jeho regulace,
- tvorba půd,
- mikroklimatické a mezoklimatické poměry v dané oblasti.

(Šarapatka, Niggli, 2008)

K důležitým činnostem zemědělce v rámci krajinné funkce patří zejména tvorba, udržování a obnovování tzv. krajinných prvků, které jsou zákonem o zemědělství definovány jako „souvislá plocha i zemědělsky neobhospodařované půdy, která plní mimoprodukční funkci zemědělství a nachází se uvnitř půdního bloku, popřípadě dílu půdního bloku, nebo s ním nejméně na části hranice sousedí“ (MZe ČR, 2013).

Mezi krajinné prvky patří zejména:

- meze, která vymezuje hranice půdního bloku (případně jeho dílu), jedná se o souvislý travnatý liniový útvar, případně také s dřevinami či se zídou, funkcí je zejména snižování rizika vodní a větrné eroze,
 - terasa, která vymezuje hranice půdního bloku (případně jeho dílu), jedná se o svažité souvislý travnatý liniový útvar, případně také s dřevinami či se zídou, funkcí je zejména snižování rizika vodní a větrné eroze a snížení sklonu části půdního bloku,
 - travnatá údolnice, která vymezuje dráhu soustředěného odtoku vody z půdního bloku (případně jeho dílu), jedná se o členitý svažité útvar, případně také s dřevinami, funkcí je zejména snižování rizika vodní a větrné eroze,
 - skupina dřevin, která je tvořena minimálně dvěma dřevinami, přičemž se jedná o útvar neliniového typu (pozor nezaměňovat s lesem nebo se dřevinami, které jsou součástí meze, terasy nebo travnaté údolnice),
 - stromořadí, které je tvořeno minimálně pěti dřevinami, přičemž se jedná o útvar liniového typu (pozor nezaměňovat s lesem nebo se dřevinami, které jsou součástí meze, terasy nebo travnaté údolnice),
 - solitér, což je dřevina samostatně rostoucí v zemědělsky obhospodařované krajině mimo les, přičemž její koruna má průměr více než 8 m² (pozor nezaměňovat se dřevinou, která je součástí meze, terasy nebo travnaté údolnice).
- (MZe ČR, 2013).

2.3.2 Funkce environmentální

S krajinnou funkcí zemědělství velmi úzce souvisí také jeho funkce ochrany životního prostředí. „K ochraně živočišných a rostlinných druhů můžeme podle

našich možností přispět zhruba na třech úrovních“ (Šarapatka, 2010), které lze vymezit jako:

- přístup k hospodaření na jednotlivých pozemcích,
- péče o strukturu a stav krajiny – viz krajinotvorná funkce zemědělství,
- respektování chráněných částí přírody.

Ochranu životního prostředí v rámci ekologického zemědělství lze charakterizovat jako snahu o maximální možné snížení negativních dopadů konvenčního zemědělství na životní prostředí.

Ochrana půdy

Velmi důležitou součástí ochrany životního prostředí je zejména udržování kvalitní a zdravé půdy, protože „půda jako přírodní zdroj je základem udržitelného zemědělského hospodaření“ (Šarapatka, Niggli, 2008). Udržování kvalitní a zdravé půdy přitom zahrnuje zejména (Šarapatka, Niggli, 2008):

- opatření k omezení eroze:
 - omezení vodní eroze - např. zásobování půdy organickou hmotou (hnojem, slámou apod.), na svažitých půdách upravení osevního postupu tak, aby byl co nejmenší podíl okopanin a aby byly zařazeny meziplodiny, podsevy, nebo případně využití speciálního protierozního osevního postupu, použití protierozní agrotechniky a technologie (např. vrstevnicové obdělávání na svazích, brázdování, jamkování), křovinaté pásy, protierozní pásy (zejména u krmné řepy a kukuřice) a rozdělení půdních bloků tak, aby došlo ke zkrácení délky svahu,
 - omezení větrné eroze – např. optimální uspořádání pozemků a jejich rozdělení na užší části dle směru větrů, volba vhodných osevních postupů s využitím podsevů a meziplodin, protierozní pásy a větrolamy,
- opatření k omezení utužení půdy, ke kterému dochází zejména použitím těžké techniky v rámci zpracování půdy, stupeň utužení je však ovlivněn také druhem půdy, její vlhkostí, stupněm prokořenění atd.; opatřeními k omezení utužení půdy je zejména volba správného osevního postupu, organické hnojení, vápnění půdy, zvyšování obsahu humusu zejména použitím podsevů, meziplodin a pícnin,

mělké obracení a hluboké kypření, omezení používání těžké techniky a omezení pracovních operací a jejich agregace,

- opatření na podporu života v půdě – např. omezení používání rotačního nářadí, provádění agrotechnických zásahů zejména na jaře, nepřetržité pokrytí půdy (podsevy, meziplodiny), zvýšený podíl pícnin a snížený podíl okopanin v osevním postupu, častá aplikace kompostu či hnoje a vápnění půdy, ošetření odtoku vody atd. (Šarapatka, Niggli, 2008)

Ochrana vody

S ochranou půdy úzce souvisí také ochrana vody, protože „nepříznivé efekty zemědělství na podzemní a povrchové vody jsou do značné míry způsobeny erozí a vyplavováním látek“ (Šarapatka, Urban, 2006). Z toho vyplývá snaha ekologického zemědělství o snižování negativních dopadů konvenčního zemědělství na vodní zdroje. Mezi základní rizika znečištění vody zemědělstvím patří zejména:

- nadměrné organické hnojení,
- nadměrné užívání minerálních dusíkatých hnojiv,
- velké množství dusíku v půdě po sklizni,
- nadměrná kultivace půdy,
- nevhodný osevný postup apod.

Bohužel ani ekologické zemědělství nedokáže úplně odstranit výše uvedená rizika znečištění vodních zdrojů v blízkosti zemědělských ploch, kdy se jedná zejména o vyplavování dusíku ze zemědělské půdy. Avšak „zátěž dusičnany z ekologicky kultivovaných půd má tendenci být nižší než z konvenčně obhospodařovaných“ (Šarapatka, Urban, 2006).

2.3.3 Funkce surovinová a energetická

Tato funkce je hraniční mezi produkčním charakterem zemědělství jako způsobu využívání zdrojů krajiny a mimoprodukčním významem zaměřeným na ochranu krajiny. Na tuto funkci lze nahlížet ze dvou pohledů. Prvním je pohled na ekologické zemědělství jako na zemědělství, které je oproti zemědělství konvenčnímu méně energeticky náročné a je méně závislé na vstupech zvenčí.

Druhým je pohled na ekologické zemědělství jako na zdroj surovin nejen pro potravinářský průmysl, ale také surovin pro textilní průmysl, chemický a farmaceutický průmysl, stavebnictví apod.

Nelze opomenout ani důležitou roli ekologického zemědělství v oblasti energetiky, kdy je jeho cílem nahradit neobnovitelné energetické zdroje (např. uhlí, ropa) energetickými zdroji obnovitelnými. Dle údajů Ministerstva zemědělství mohou být přitom využívány suroviny „buď cíleně pěstované, anebo odpadní“, přičemž se jedná zejména o spalování biomasy a výrobu bioplynu nebo kapalných biopaliv.

2.3.4 Rekreační a turistická funkce

Rekreační a turistická funkce multifunkčního zemědělství spočívá v tzv. agroturistice, která je součástí moderního cestovního ruchu zejména pak venkovské turistiky a která může být definována jako „forma podnikání na fungující zemědělské farmě či ranči, zaměřená na zabavení návštěvníků, s cílem přinášet zemědělcům dodatečný příjem“ (Václavík, 2008). Náplní agroturistiky může být např. (Václavík, 2008):

- venkovní vyžití jako např. rybaření, jízda na koni, poznávání přírody,
- zábava jako např. různé festivaly, kulturní akce, dožínky či vinobraní,
- péče o hosty jako např. ubytování zájemců přímo na farmě, výlety s průvodcem, tradiční oblečení,
- přímý prodej faremních výrobků, případně možnost vyrobit si něco sám apod.

Aktuální je otázka rozvoje a možné role turistiky v maginálních rurálních oblastech s útlumem zemědělské výroby (Cudlinová, 2002). Je také potřebné se zaměřit na roli lokální komunity, její postoje a otevřenost ve vztahu k turismu a pokusit se nalézt odpověď na otázku zda turismus může plnohodnotně nahradit zemědělství a to nejen pokud jde o pracovní příležitosti, ale i zda se jedná o aktivitu pro rurální komunitu přijatelnou (Cudlinová, 2002).

2.3.5 Sociální funkce

Sociální funkce zemědělství zahrnuje následující složky:

- pracovní příležitosti v zemědělství,
- pracovní příležitosti v odvětvích navazujících na zemědělství,
- úroveň příjmů v zemědělství,
- míra nezaměstnanosti v odvětví,
- sociální aktivity zemědělských podniků,
- udržení osídlení venkova včetně rozvoje infrastruktury.

(Svatoš, 2002)

Ekologické zemědělství přitom má zpravidla pozitivní vliv na sociální situaci na venkově, protože (Václavík, 2008):

- nabízí pracovní místa (ekologické zemědělství má vyšší potřebu pracovních sil než zemědělství konvenční),
- přímý prodej ekologických zemědělců konečným spotřebitelům a maloobchodu,
- rozvoj pracovních příležitostí i mimo zemědělství (např. spolupráce s místní prodejnou apod.),
- soudržnost venkovského obyvatelstva, sociální stabilita a rozvoj infrastruktury na venkově a kulturní identita venkovského obyvatelstva (např. tradice, identita, vztah k místu apod.). (Václavík, 2008)

2.3.6 Rozšíření servisní funkce

Tato funkce zemědělství souvisí zejména s rozvojem zemědělské oblasti, kdy je pro lepší fungování zemědělství a pro lepší stav dané oblasti rozvíjena infrastruktura – zejména doprava, bydlení a rozvoj dalších služeb pro pracovníky v zemědělství.

Základní služby pro hospodářství a obyvatelstvo venkova

Pro venkov je charakteristická rozdílná úroveň vybavenosti, rozsahu a dostupnosti služeb, základní infrastruktury, dopravní obslužnosti. Na veřejný vodovod je napojeno cca 81,7 % obcí do 500 obyvatel, plyn je zaveden u cca 49 % venkovských obcí a na veřejnou kanalizaci je napojeno pouze 66 % obcí do 2 000 obyvatel, na kanalizaci s čistírnou odpadních vod přitom pouze asi 23 %. Přitom kvalita vody ve studních je nízká. Jen ve 33 % venkovských obcí jsou školní zařízení, pošta u 36%, zdravotnické zařízení ve 27 % venkovských obcí. Jen splnění norem Společenství

v oblasti čištění odpadních vod by znamenalo vynaložit na budování čistíren v obcích do 2 000 ekvivalentních obyvatel asi 5 mld. Kč. (Přechodné období plnění směrnice Rady 91/271 a Rámcová vodní směrnice.) Na to nebude stačit samotný Program rozvoje venkova, ale budou muset být zapojeny i jiné evropské (Evropský fond regionálního rozvoje a Fond soudržnosti) a národní zdroje. Významným rozvojovým faktorem je decentralizované využívání obnovitelných zdrojů energie, včetně vytápění obcí biomasou, a druhotné využívání odpadů. Zatím však málo obcí má svůj rozvoj založen na využívání obnovitelných zdrojů energie a bezodpadových provozů. Cílem by mělo být především zlepšení kvality života ve venkovských oblastech, zvýšení atraktivity zejména pro mladé rodiny, vytváření podmínek pro tvorbu nových pracovních míst, tvorba nových a stabilizace stávajících pracovních míst, snazší vstup žen a mladých lidí na trh práce, čistota vody v sídlech. Vybudování a obnova nezbytných inženýrských sítí a zařízení technické infrastruktury podmiňujících existenci a zkvalitnění základních služeb pro hospodářství a obyvatelstvo venkova, využívání obnovitelných zdrojů paliva energie, rozšíření nabídky služeb a tím vytváření pracovních míst, zlepšení občanského vybavení obcí za účelem zvýšení kvality a atraktivity života na venkově pro obyvatele a podnikatelské subjekty, propojení hospodářských institucí se službami pro obyvatele, obnova a využití stávajících budov, vytváření multifunkčních center, rozšiřování využití internetu. Přístup venkovského obyvatelstva k internetu by měl postupně dosáhnout hodnoty 30%. (Kolektiv autorů, 2010).

2.3.7 Rozvoj venkova

Rozvoj ekologického zemědělství úzce souvisí s rozvojem venkova jako takového. Tématika regionálního rozvoje a jeho strategií je předmětem mnoha politických dokumentů i teoretických studií na národní i evropské úrovni. Výsledky aplikace evropské regionální politiky se liší nejen podle regionů, ale dokonce i vesnice od vesnice (Kolektiv, 2010).

Období 2007-2013 je charakteristické důrazem na společnou strategii rozvoje venkova pro celou EU. Přesto, že existují společné evropské a národní strategie pro rozvoj venkova, stále existuje volný prostor pro individuální strategie obcí a venkovských regionů, pokud jde o jejich vlastní cesty rozvoje. (Kolektiv, 2010)

Možnosti českého zemědělství spočívají jednak v rozvoji produkce výhodných komodit pro vnitřní spotřebu, případně export, dále v diverzifikaci zaměření do netradičních výrob (produkce obnovitelných zdrojů energie) a konečně na údržbu krajiny, čistotu vodních zdrojů, environmentální služby, které bezprostředně s předchozím souvisejí. Tyto záměry jsou v souladu s nosnými principy evropského zemědělství v EU, které preferuje výrobní metody šetrné k životnímu prostředí, udržování krajiny a rozvoj aktivit venkova s udržením pracovních příležitostí (Šroller a kol., 2001).

Program rozvoje venkova zajišťuje působení Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova, blíže specifikuje v souladu s nařízením Rady (ES) 1698/2005 článku 15 strategie v jednotlivých osách stanovených Národním strategickým plánem rozvoje venkova do prováděcí úrovně a zajišťuje tak jeho efektivní realizaci.

Opatření Programu rozvoje venkova přispějí k naplňování cílů Lisabonské strategie ve všech jejích oblastech:

- Společnost založená na znalostech
- Vnitřní trh a podnikatelské prostředí
- Trh práce
- Udržitelný rozvoj

V rámci vědeckého výzkumu v oblasti trvale udržitelného hospodaření byla provedena celá řada konkrétních výzkumů. Oblastí jižních Čech se zabýval např. projekt „Trvale udržitelné zemědělství a restrukturalizace výroby v marginálních podmínkách“ autorů Střelečka, Juřici a Těšitele, který se podrobně zabýval diverzifikací výrobních programů, zejména v oblasti nepotravinářského využití zemědělských produktů a vyvolání potřeby malého a středního podnikání. Přinesl také analýzu příčin bankrotujících podnikatelů, s tím související volba vhodných podnikatelských záměrů, vyhodnocení návratnosti navržených modelových firem a poskytnutí intenzivní poradenské služby novým podnikatelům. Zvláště významné bylo v této oblasti propojení podnikatelských zájmů s Horním Rakouskem a Bavorskem. Uvedené analýzy řešily i další rozvoj zemědělství a nezemědělských aktivit a nástrojů vládní politiky.

Göteborgská konference se promítá v Programu při zavádění opatření k trvale udržitelným systémům zemědělského hospodaření a podporou opatření, která vytváří trvale udržitelná pracovní místa.

Na základě návrhu nařízení Rady a Evropského parlamentu o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova a jeho šesti základních priorit Unie, jež budou představovat nástroj podpory cílů SZP pro budoucí programové období let 2014-2020 je zpracován návrh nového programového dokumentu.(MZe ČR, 2014)

2.4 Podpora ekologického zemědělství

Zabezpečují-li české i další národní zemědělství již po mnoho staletí základní existenční potřeby lidí ve svých národních ekonomikách, jeví se jako paradoxní, že v institucionálních podmínkách současných tzv. vyspělých tržních ekonomik při volné tvorbě cen klesá podíl tohoto odvětví na tvorbě hrubého domácího produktu na neudržitelně nízkou míru. Nejen to, zemědělská činnost celé české zemědělské prvovýroby se v období devadesátých let stala převážně nerentabilní a její udržení bylo možné jen při podporách z veřejných rozpočtových zdrojů. Tyto jevy nastaly přesto, že podíl výdajů domácností na potraviny je v ČR nadále poměrně vysoký a sahá od 15 % u domácností s vysokými příjmy až po 33 % u domácností důchodců (viz Statistická ročenka ČR, 2004). Současné zemědělství nových členských zemí EU je v rámci instalace standardního tržního ekonomického systému a v rámci společné zemědělské politiky vystaveno do institucionálních podmínek, v nichž se neobejde bez dotací z veřejných zdrojů (Kolektiv, 2007).

První finanční prostředky na podporu vzniku ekologicky hospodařících podniků byly uvolněny již v letech 1990 až 1992. Výrazný rozvoj EZ nastal po roce 1998, především díky obnovení státní podpory, která byla až do roku 2003 poskytována na základě nařízení vlády, kterým se stanovily podpůrné programy k podpoře mimoprodukčních funkcí zemědělství.

V letech 2004 až 2006 byly podmínky státní podpory upraveny programových dokumentem „Horizontální plán rozvoje venkova“ (HRDP), který byl zpracován již

dle pravidel EU, čímž byla zajištěna finanční podpora ekozemědělců i po vstupu ČR do EU. Ekologické zemědělství bylo jedním z podporovaných titulů v rámci tzv. agroenvironmentálních opatření (AEO). V těchto letech mohli ekologičtí zemědělci také využívat zvýhodněné bodové bonifikace při žádostech o podporu z „Operačního programu Zemědělství“.

Od roku 2007 je podpora EZ zajišťována programovým dokumentem „Program rozvoje venkova 2007-2013“ (PRV) zpracovaným dle nařízení Rady (ES) č. 1698/2005 o podpoře pro rozvoj venkova z EZFRV, který nahradil „HRDP“ a „Operační program Zemědělství“. Titul „ekologické zemědělství“ je podporován opět v rámci AEO. Od roku 2007 mohou navíc subjekty registrované v EZ čerpat bodové zvýhodnění u dalších pěti opatření v rámci Osy I a III PRV a mají tak mnohem vyšší šanci, že jejich projekt bude schválen a financován. V roce 2012 proběhl příjem žádostí pouze u dvou z těchto pěti zvýhodněných opatření, a to pro opatření I.3.2 a III.1.3.

V souvislosti s přípravou nových dotačních podmínek od roku 2014 a přípravou nového PRV lze v tuto chvíli pouze zmínit, že dotace pro ekologické zemědělce budou pokračovat, a to dle EU nařízení nově v rámci samostatného opatření EZ mimo AEO. Vzhledem k tomu, že všechny návrhy jsou zatím pouze na pracovní úrovni, nelze poskytnout závazné konkrétní informace.(MZe ČR, 2014).

2.4.1 Základní dotace na plochu

Podpora ekologických zemědělců je realizována v rámci Osy II PRV pod titulem „EZ“, který společně s titulem pro integrovanou produkci spadá pod opatření „Postupy šetrné k životnímu prostředí“ v rámci AEO. V rámci tohoto titulu je ekozemědělcům vyplácena náhrada za ekonomické ztráty vzniklé tímto systémem hospodaření. Platba je poskytována na plochu ekologicky obhospodařované půdy s diferenciací dle užití ploch (tj. pěstovaných kultur). Shodnou výši plateb obdrží ekozemědělci i na plochy v přechodném období.

Výše plateb je stanovena fixně v Euro na celé období let 2007 – 2013, a to následovně:

Orná půda 155 EUR/ha

Travní porosty - ekofarmy se souběhem 71 EUR/ha

Travní porosty - ekofarmy bez souběhu 89 EUR/ha

Trvalé kultury - intenzivní sady, vinice, chmelnice 849 EUR/ha

Trvalé kultury - extenzivní sady 510 EUR/ha

Zelenina a speciální byliny na orné půdě 564 EUR/ha

Vyšší platba na travní porosty platná pro ekozemědělce obhospodařující veškerou plochu v EZ byla nově zavedena v roce 2008. K rozdělení platby u sadů došlo v roce 2010. Původní vyšší platba je poskytována tzv. intenzivně obhospodařovaným sadům (tj. s minimálním počtem 200 ks/ha vyjmenovaných druhů stromů nebo 800 ks/ha vyjmenovaných druhů bobulovin). Nová nižší sazba 510 EUR/ha platí pro sady, které nesplňují výše uvedenou limitní podmínku hustoty výsadby. Vzhledem k tomu, že jsou dotace vypláceny v Kč, liší se každoročně jejich výše v závislosti na uplatněném směnném kurzu. Konkrétně v roce 2012 vzrostla výše plateb v důsledku vývoje směnného kurzu o 2 % ve srovnání s rokem 2011, ale proti roku 2007 byla nižší o 7 %. (MZe ČR, 2014).

V roce 2012 bylo podáno cca 5 396 žádostí o podporu EZ na plochu 459 747 ha (tj. 95 % veškeré plochy zařazené v EZ). Zažádáno bylo o 1 277,6 mil. Kč, což představuje nárůst o 37 mil. Kč (tj. meziročně o 3 %). Proti roku 2006 vzrostl objem dotací více jak čtyřnásobně a toto navýšení bylo způsobeno jak růstem výměry podporovaných ploch v EZ (o 102 %), tak také navýšením plateb v rámci PRV. V roce 2012 činila průměrná platba v EZ 2 780 Kč/ha a proti roku 2006 se více jak zdvojnásobila. (MZe ČR, 2014)

3. CÍL PRÁCE

Cílem této práce bylo vyhodnotit multifunkčnost konkrétní skupiny ekologicky hospodařících podniků v Jihočeském kraji. Podniky byly posuzovány na základě konkrétních jimi poskytnutých dat a informací s rozhovorů a to z hlediska výhod

a potenciálu stanoviště, dále pak z hlediska ekonomických, sociálních a environmentálních aspektů. Při formulování cílů práce byly vysloveny následující hypotézy:

- Česká krajina se nemůže obejít bez zemědělského managementu.
- Ekologicky hospodařící podniky mohou vedle environmentální funkce rozvíjet i další mimoprodukční funkce
- Rozsah mimoprodukčních aktivit a využívání podpor k jejich rozvoji jsou dosud nedostačující.
- Informovanost o možnostech a dostupnosti dotačních prostředků na podporu doplňkových činností je nedostačující

4. MATERIÁL A METODY

4.1 Základní statistické informace o ekologických farmách v ČR (skupina dat A)

Jako výchozí materiál byly použity seznamy ekologicky hospodařících zemědělců a vybrané výstupy statistických šetření ze zdrojů Ústavu zemědělské ekonomiky a informací v Praze (ÚZEI), Ministerstva zemědělství České republiky (MZe ČR). Hlavním zdrojem pak byla data z vlastní statistického šetření prováděného formou dotazníku a souboru otázek pokládaných v rámci řízeného rozhovoru při osobního kontaktu s farmáři.

V rámci šetření ÚZEI a MZe ČR je sběr statistických dat z ekofarem v současné době prováděn ve spolupráci s kontrolními organizacemi, které jsou pověřeny MZe ČR výkonem kontroly a certifikace v ekologickém zemědělství. Jedná se o následující kontrolní organizace: KEZ o.p.s. se sídlem v Chrudimi, ABCERT AG se sídlem v Jihlavě a Biokont CZ, s.r.o. se sídlem v Brně.(MZe ČR).

V kontrole EZ působí nově čtvrtá kontrolní organizace BUREAU VERITAS CZECH REPUBLIC, spol. s r.o. roku 2012. Data jsou sbírána inspektory jednotlivých kontrolních organizací přímo na farmě při provádění řádné kontroly. Podkladem pro sběr je dotazník zpracovaný ÚZEI, který je každoročně aktualizován

dle požadavků Evropské komise / Eurostatu a MZe ČR. Mezi povinné statistické údaje dle aktuální EU legislativy patří například:

- počty subjektů registrovaných v EZ ke konci roku (ekozemědělci, výrobci, distributoři, dovozci a vývozci ze/do třetích zemí a ostatní subjekty jako např. výrobci krmiv a osiv),
- data o výměrách plodin v EZ (v členění na plochy v přechodném období, v ekologickém režimu a celkem) a rostlinné bioprodukci,
- data o počtu zvířat v EZ a živočišné bioprodukci,
- údaje o zpracované bioprodukci (počty výrobců, zaměření jejich výroby a objem produkce vyjádřený dosaženým obratem).

Pro sběr dat je používána webová aplikace, pomocí které mohou inspektoři online vkládat data o farmách přímo do databáze. Tato aplikace, která je v provozu již od roku 2009 velmi usnadnila, s ohledem na rostoucí počet ekologicky hospodařících zemědělců, celou náročnost sběru dat. Další nespornou výhodou je možnost okamžité kontroly ze strany ÚZEI a případných oprav nebo doplnění informací od jednotlivých kontrolních organizací. (UZEI, 2012). Poskytnutí dat je pro jednotlivé zemědělské podniky povinné.

Od r. 2000 je v České republice pravidelně jedenkrát za 3 roky prováděno statistické šetření Agrocensus. Jedná se o nejrozsáhlejší statistické šetření v oblasti zemědělství v polistopadové historii ČR uskutečněné v rámci celosvětového zemědělského sčítání, které organizuje organizace spojených národů pro výživu a zemědělství FAO. Toto šetření poprvé reálně vytýčilo současný rozměr českého zemědělství. Rozsah a způsob zjišťovaných statistických dat byl poprvé v tomto šetření plně v souladu se směrnicemi Evropské unie. Základem pro porovnání statistických dat v ČR a EU je založení stejných takzvaných prahových (minimálních) hodnot pro zpravodajské jednotky (ČSÚ, 2010).

V České republice plošné šetření tohoto typu konalo mimořádně v roce 1995, tedy v době rozsáhlých změn ve struktuře zemědělství daných privatizací a transformací zemědělských podniků. Následující Agrocensus 2000 již probíhal podle pravidel platných pro Evropskou unii.

V této práci jsou použita nejaktuálnější dostupná data a to z šetření Agrocenzus 2010, která poskytují detailní a komplexní údaje o rozsahu českého zemědělství, např. o velikosti, struktuře a vývoji zemědělských subjektů, jejich vybavenosti, výrobní orientaci a mimozemědělských a doplňkových činnostech. V tomto šetření se také poprvé objevily ukazatele přinášející informace přímo o ekologickém zemědělství a o vlivu celkové zemědělské činnosti na životní prostředí (již zmíněné zřizování krajinných prvků nebo metody orby, dále například pokryv půdy v zimním období, způsob aplikace statkových hnojiv, spotřeba vody na zavlažování apod.) (ČSÚ, 2010).

Šetření je dále podkladem pro aktualizaci registru farem, který slouží jako základna pro každoroční zjišťování v zemědělství. Výsledky byly využity nejen pro formování zemědělské politiky v České republice, ale i Evropské unii.

Statistické šetření se provádí ve všech členských státech Evropské unie (EU) na základě požadavků legislativy EU/ES. Jedná se zejména o nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1166/2008 ze dne 19. listopadu 2008, o statistických zjišťováních o struktuře zemědělských podniků a o statistickém zjišťování o metodách zemědělské výroby a o zrušení nařízení Rady (EHS) č. 571/88. Prováděcím předpisem k výše uvedenému nařízení je nařízení Komise (ES) č. 1200/2009 ze dne 30. listopadu 2009. V České republice se šetření provádí na základě zákona č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, ve znění pozdějších předpisů, a Programu statistických zjišťování na rok 2010, zveřejněným v příloze částky 125 k vyhlášce č. 386/2009 Sb. (ČSÚ, 2010).

Evropská legislativa požaduje datové výstupy pro Agrocenzus 2010 na úrovni územních jednotek NUTS 2. Jedná se tedy o výjimečné šetření, kde lze nalézt data v členění až na úroveň krajů, tj. NUTS 3, vybrané ukazatele pak až na úroveň okresů. Příslušnost jednotlivých zemědělských subjektů k územním jednotkám se řídí podle polohy největšího pozemku ve vlastnictví subjektu. Datové výstupy ze strukturálního šetření Agrocenzus 2013 nebyly v době vzniku této práce dostupné (ČSÚ, 2010).

4.2 Metody sběru a vyhodnocení vlastních dat (skupina dat B)

Hlavní částí práce bylo provedení vlastního šetření a návštěvy farem. Jako výchozí materiál byly použity seznamy ekologicky hospodařících zemědělců a vybrané výstupy statistických šetření ze zdrojů ÚZEI a MZe ČR a vlastní statistické šetření formou dotazníku a souboru otázek pokládaných v rámci řízeného rozhovoru při osobním kontaktu s farmáři. Osloveno bylo celkem 148 ekologicky hospodařících podniků i malých farem, z nichž 69 bylo ochotno poskytnout požadované informace.

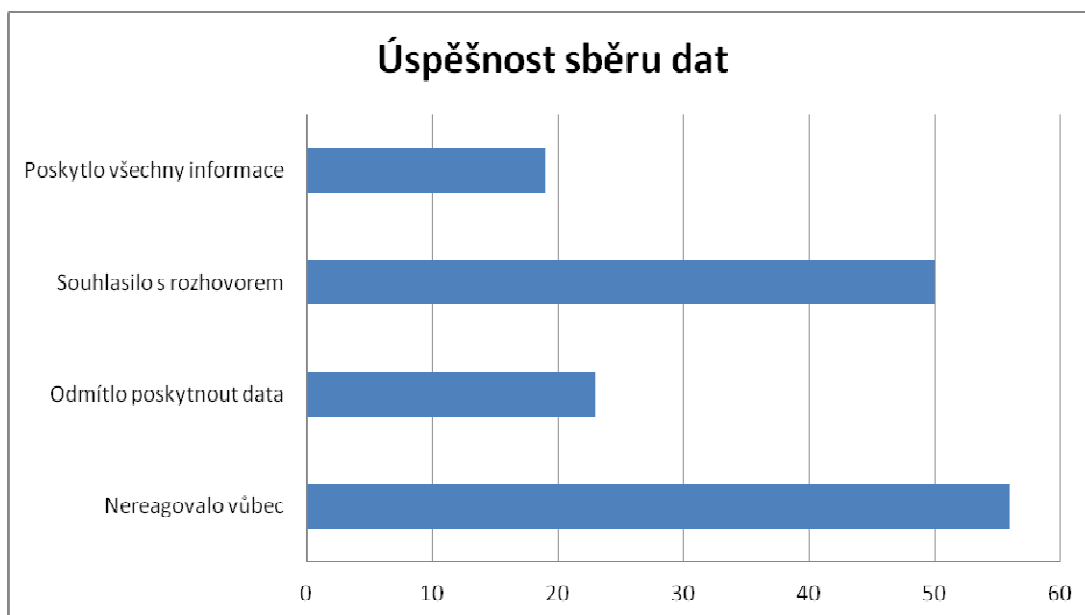
Ke sběru vlastních dat bylo jako hlavního materiálu použito jednotného dotazníku, kterým byli farmáři buď osobně, telefonicky či prostřednictvím emailu osloveni. Ze 148 oslovených ekologicky hospodařících jednotek byla sestavena výsledná skupina ekozemědělských subjektů. Jedná se o všechny respondenty, kteří byli ochotni ať už písemně, či při osobním a telefonickém jednání, odpovědět na vybrané otázky a sdělit požadované údaje.

Z oslovených 148 subjektů:

- 56 na žádost o poskytnutí dat a odpovědí v řízeném rozhovoru nereagovalo vůbec
- 23 odmítlo poskytnout ekonomická data a odmítlo i diskuzi na dané téma
- 50 respondentů odmítlo poskytnout ekonomická data, ale souhlasilo s rozhovorem
- 19 respondentů poskytlo požadované informace v plném rozsahu a umožnilo i návštěvu provozu ekologické farmy.

V rámci oslovení farmářů byla nejprve zvolena metoda osobního emailu. Na tento způsob oslovení reagovalo pouze 5 subjektů. Bylo tedy nutné respondenty oslovovat nejprve telefonicky. To poukázalo na skutečnost, že některé farmy, uváděné v seznamu ekologických zemědělců MZe ČR jsou nefunkční. Podrobný přehled zjištěných dat je uspořádán v grafu č. 1.

Graf č. 1 Úspěšnost sběru dat

Definice ekozemědělského subjektu

Ekozemědělským subjektem se rozumí technicko-hospodářská jednotka, která podléhá jednotnému řízení a provádí činnosti podle Klasifikace ekonomických činností (CZ-NACE) jako svou primární nebo sekundární činnost a to v souladu s požadavky ekologického zemědělství uvedenými v zákoně 242/2000 Sb. o ekologickém zemědělství a navazujícími právními předpisy.

Do vzorové skupiny byly zařazeny jak právnické, tak fyzické osoby podnikající v oblasti ekologického zemědělství v rámci územního celku Jihočeský kraj. Žádná z dotazovaných farem není v přechodném období.

4.3 Zjišťovaná statistická data (skupina dat C)

V rámci prováděného vlastního statistického šetření byla pozornost zaměřena na informace, které nejsou součástí obvyklých statistických šetření, prováděných pravidelně a vyhodnocovaných ÚZEI. Okruh otázek bylo nutno směřovat do oblasti otázek, na které byly respondenti ochotni odpovídat. Jedná se především o strukturu tržeb jednotlivých zemědělských podniků a skladbu činností, které jsou na farmě

vedle hlavní hospodářské činnosti provozovány a generují příjmy. Sledovaným obdobím bylo období r. 2013. Data, která jsou zde uváděna, byla získána tak, že je sdělili majitelé farem nebo členové managementu. Dotazovány byly následující ukazatele:

- základní informace o farmě (identifikace farmy a režim v EZ),
- tržby z hlavní (zemědělské) činnosti bez rozlišení živočišné a rostlinné výroby
- tržby zpracování při použití vlastní i dodané suroviny
- tržby ze služeb v cestovním ruchu (ubytování, gastronomické služby, exkurze)
- výše přijatých dotací bez rozlišení druhu dotace
- ostatní tržby – jedná se o příjmy z výroby elektrické energie (bioplynové a fotovoltaické elektrárny), nájmu bytových a nebytových prostor, nájmu strojů a zařízení, ustájení koní

5. VÝSLEDKY

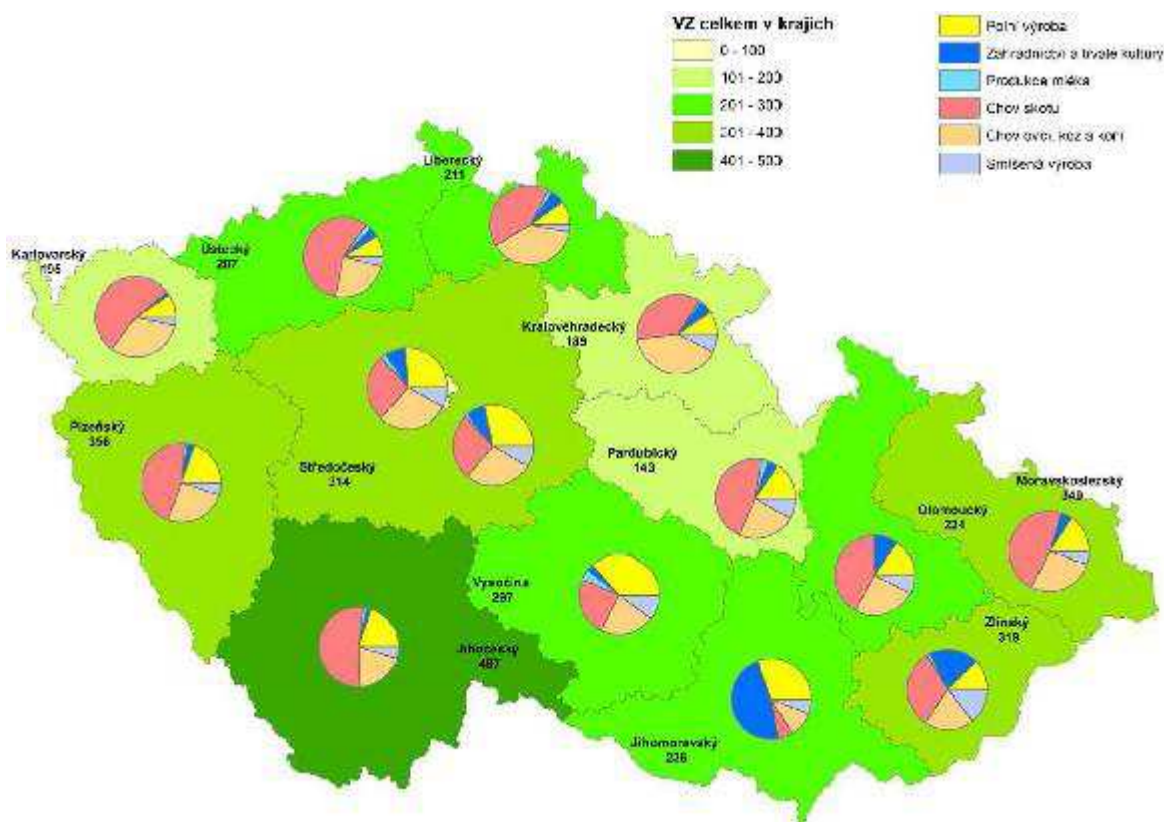
Hlavními oblastmi EZ jsou tradičně méně příznivé horské a podhorské oblasti ČR. Největší plochy ekologicky obhospodařované půdy se nacházejí v pohraničních hornatých okresech Jihočeského, Karlovarského, Moravskoslezského, Plzeňského a Ústeckého kraje. V těchto pěti krajích se nachází téměř 60 % ploch v EZ a dva z nich dlouhodobě vedou s nejvyšší průměrnou velikostí ekofarem (315 ha v kraji Karlovarském a 189 ha v kraji Ústeckém). (ÚZEI, 2013).

Regionální rozmístění ekofarem a jejich obhospodařovaných ploch v rámci jednotlivých krajů ČR je uvedeno níže v grafu. Ekologické podniky byly přiřazeny k jednotlivým krajům dle adresy provozovny ekofarmy nikoli jejího sídla, tedy dle skutečné lokality hospodaření, (ÚZEI, 2013).

V počtu ekologických farem vede dlouhodobě kraj Jihočeský následovaný stejně jako v předchozím roce krajem Plzeňským, Moravskoslezským a Zlínským. Celkový

pohled na strukturu ekologicky hospodařících farem v jednotlivých krajích přináší graf č. 2. (ÚZEI, 2013).

Graf č. 2 Přehled ekologicky hospodařících farem a jejich činností

V rámci jednotlivých kategorií užití půdy dominuje opět Karlovarský kraj, kde se nachází v ekologickém režimu přes 8 % ploch orné půdy a 85 % ploch travních porostů. Více jak 50 % ploch TTP v ekologickém režimu mají pak další čtyři kraje – Moravskoslezský, Olomoucký, Ústecký a Zlínský. Největší podíl trvalých kultur v EZ na jejich celkové výměře se nachází v kraji Moravskoslezském (83 %) a Vysočině (58 %). Základní údaje o ekologicky hospodařících farmách na území Jihočeského kraje jsou obsaženy v tabulce č. 1. Zde uvedená data vycházejí ze statistického šetření provedeného ÚZEI Praha (ÚZEI, 2013).

Tabulka č.1 Základní údaje o EZ v Jihočeském kraji v porovnání s EZ v ČR (Agrocensus, 2010)

	Měřicí jednotka	ČR celkem	Jihočeský kraj
Výhradně rostlinná výroba	Počet farem	1 991	295
	hektar	342 164	49 191
Výhradně chov zvířat	Počet farem	1 837	278
	Hektar	342 982	48 490
Souběh produkcí – rostl. Výroba	Počet farem	366	29
	Hektar	147 462	13 940
Souběh produkcí – chov zvířat	Počet farem	104	12
	Hektar	38 938	5 222
Ekologicky obhospodařovaná půda	Hektar	398 592	57 226
Orná půda	Hektar	49 871	5 434
Ovocné sady	Hektar	3 815	188
Trvalé travní porosty	Hektar	344 221	51 808

Z pohledu absolutních hodnot je největší rozloha ekologicky obhospodařovaných TTP v kraji Jihočeském (60 487 ha), u orné půdy a trvalých kultur jde o kraj Jihomoravský (9 417 ha a 2 282 ha). Z celorepublikového pohledu dosáhl v roce 2012 podíl veškeré půdy v EZ (tj. včetně tzv. ploch ostatních avšak bez rybníků) na celkové z.p. ČR 11,56 %. Do EZ vstoupilo více než 40 % trvalých travních porostů (luk a pastvin), téměř 2 % orné půdy a přes 10 % ploch trvalých kultur (resp. cca 14 % sadů, 5 % vinic a 0,1 % chmelnic). (MZe ČR). Hlavní část práce byla věnována sběru vlastních dat (viz bod 4.3) Tabulka obsahuje jmenovitě všechny farmy, které byly ochotny pro potřebu této práce poskytnout svá data.

Tabulka č.2 Sumarizace dat získaných vlastním sběrem - tržby vybraných ekologických farem (v milionech Kč)

Název farmy	Sídlo	Tržby hl.činnost	Tržby zpracování	Tržby cest.ruch	Dotace	Ostatní tržby
Farma Milná	Frymburk	7,5	0	0	20,5	7
Agrospol	Rožmitál na Šumavě	8,4	0	0	7,3	1,1
Bemagro	Malonty	23,3	0	0	29,5	1,7
Farma Dvorce	Třeboň	6,4	0	0,5	3,5	0,2
Farma Hrňa Aleš	Volary	0,25	0	0,1	0,15	0
Farma Janoušek Jan	Hoštice u Volyně	0,5	0	0	3	0,2
Farma Borová	Borová u Chvalšín	1,3	0	0	3,3	0,15
Farma Aleš Karas 1996	Horní Vltavice	1,5	0	0	5	0
Farma Jakon 1996	Brloh	0,22	0	0	2	0
Farma Peníkov 1994	Slavonice	0,3	0	0	7	0,16

Farma Benešova Hora	Vimperk	0,7	0	0,3	2,1	0,1
Farma Martínek Roman	Čkyně	0,65	0	0	2,4	0
Farma Cíkar	Kardašova Řečice	1,2	0	0,8	1,45	0,1
Farma Roulencův Dvůr	Lhenice	0,8	0,1	0	0,45	0,2
Biofarma Temelín	Týn n/Vltavou	0,2	0	0	1,6	0
Dvůr Čichovice	Hněvkovice	0	0	0	2	0,3
Farma Pichler Lubomír	Vimperk	1,1	0	0,5	2,2	0,15
R-Yard, spol. s r.o.	Malšice	0,9	0	0	2,3	0,27
Sitter, s.r.o	Volary	0,35	0	0	0,5	0,1
Farma Zd.Škopek	Čkyně	0,8	0	0	1,7	0

5.1 Vyhodnocení získaných dat (skupina dat A)

Z uvedených dat jednoznačně vyplývá, že zcela zásadním příjmem pro všechny ekologické zemědělce jsou příjmy z dotací. V rámci zjišťování byly tyto příjmy

brány jako celek a není v nich rozlišováno, z jakého typu dotace tyto pocházejí. Při členění tržeb je na první pohled patrné, že s výjimkou jedné farmy (Agrospol Rožmitál na Šumavě) jsou příjmy z dotací vyšší než příjmy z vlastní zemědělské činnosti. Překvapivá je také skutečnost, že tržby ze zpracování (např. výroba sýrů, ovocných sirupů) uvedl pouze 1 subjekt. V rámci řízeného rozhovoru byla otázka zpracování také diskutována. Většina dotazovaných se k ní vyjádřila v tom smyslu, že nechce nést náročnost a riziko zpracovatele, zvláště jedná li se o výrobky v biokvalitě. Příjmy z cestovního ruchu uvedlo 5 respondentů. Jedná se především o příjmy z letního ubytování na farmě či v penzionu, jak je tomu v případě farmy a penzionu Dvorce u Třeboně. U položky ostatní tržby byly zjištěny dva velmi důležité faktory. Prvním je položka nájemného z bytů. Farmy Milná, Agrospol Rožmitál na Šumavě a Bermagro Malonty jsou majiteli nadpoloviční většiny bytů v místě jejich podnikání. Vzhledem k tomu, že v těchto oblastech není jiná nabídka bytů, rozhodují tak o výši nájmu v dané lokalitě. V rámci posuzování celkového vlivu existence ekologických farem na současný venkov, především pak dopad tohoto monopolního postavení na místním trhu s byty do sociální oblasti je nutno konstatovat, že tento dopad je zásadní. Drtivá většina nájemců těchto bytů je navíc v takovém sociálním postavení, že možnost přestěhovat se je pro ně nereálná. Při zrušení farmy by pak zcela zákonitě došlo v těchto lokalitách k vážným problémům v oblasti pronájmu či případného odprodeje bytů u mnoha obyvatel pak ještě kombinovaným ztrátou zaměstnání.

Druhým faktorem, který zásadně ovlivňuje položku ostatních tržeb je příjem z výroby elektrické energie. Patrné je to především u ostatních tržeb farmy Milná u Frymburka, kde je provozována bioplynová elektrárna.

5.2 Sociologické metody - řízený rozhovor (skupina dat B)

Řízený strukturovaný rozhovor (Pen and paper interview) je jedna z technik sběru dat v sociálním výzkumu. Při získávání podkladů pro tuto práci bylo postupováno systémem otázka za otázkou podle dotazníku a odpovědi respondentů byly zaznamenávány. Respondenti byli vybráni z řad ekologických farmářů Jihočeského kraje. Otázky byly směřovány především na spokojenost s dotační politikou

a podporou státu, náročnost a důležitost doplňkových činností (agroturistika, služby cestovního ruchu apod.) na celkový provoz farmy a spokojenost s životem na venkově.

Řízený rozhovor byl prováděn na základě jednotné skupiny otázek, jež byly doplňovány a reagovaly na individuální sdělení respondenta. Prostor k rozhovoru poskytlo celkem 69 subjektů, z nichž 50 bylo svolných pouze k rozhovoru, nikoli k poskytnutí ekonomických dat.

Soubor otázek kladených jednotlivým respondentům v rámci řízeného rozhovoru:

1. Jaký byl důvod, proč jste se začali věnovat EZ?
2. Na jaký typ výroby je Vaše farma zaměřena?
3. Jaká oblast činnosti na farmě je z Vašeho pohledu nejrizikovější ve vztahu k hospodářské stabilitě firmy a tvorbě zisku?
4. Jsou podle Vašeho názoru podmínky pro podnikání v EZ v ČR příznivé?
5. V průběhu Vašeho podnikání se podmínky pro podnikání v EZ spíše zhoršily či spíše zlepšily?
6. Zapouje se Vaše farma do společenského života vesnice?
7. Jak velkým subjektem v oblasti zaměstnávání místních obyvatel jste ve srovnání s ostatními zaměstnavateli v místě vašeho podnikání?
8. Zabýváte se kromě hlavní zemědělské činnosti ještě doplňkovými hospodářskými činnostmi? Jakými?
9. Plánujete v horizontu 5 let rozšíření těchto hospodářských činností?
10. Plánujete v horizontu 5 let celkové rozšíření farmy?

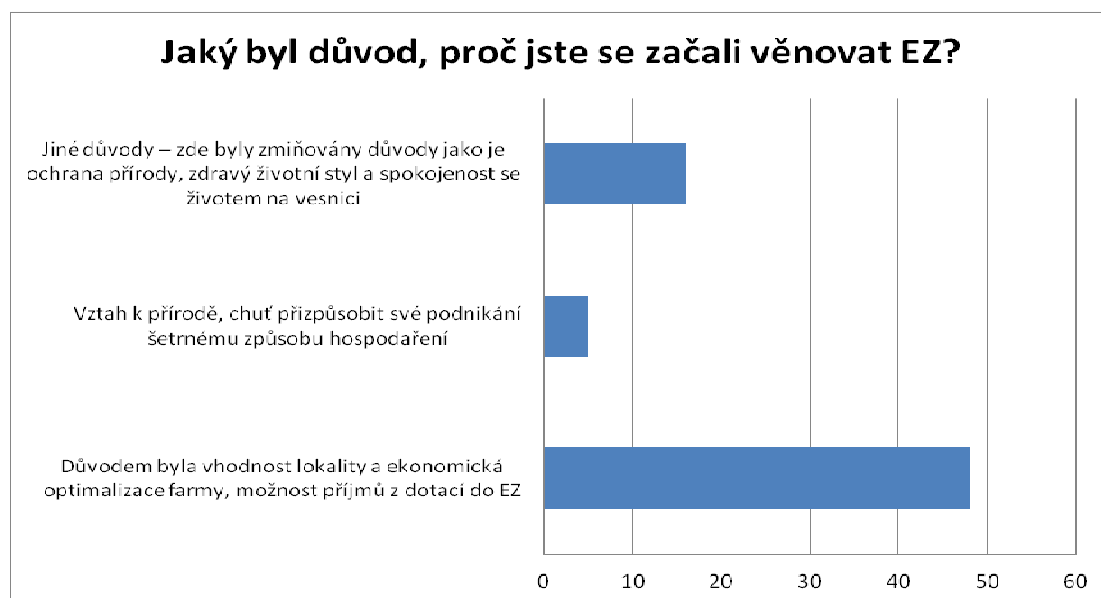
5.3 Sumarizace otázek a vyhodnocení odpovědí z řízeného rozhovoru (skupina dat C)

Odpovědi na jednotlivé otázky jsou sumarizovány v příslušném grafu a samostatně vyhodnoceny v komentáři. Na uvedené otázky odpovídala skupina 69 respondentů.

1. Jaký byl důvod, proč jste se začali věnovat EZ?

- a) Důvodem byla vhodnost lokality a ekonomická optimalizace farmy, možnost příjmů z dotací do EZ
(48 respondentů)
- b) Vztah k přírodě, chuť přizpůsobit své podnikání šetrnému způsobu hospodaření
(5 respondentů)
- c) Jiné důvody – zde byly zmiňovány důvody - ochrana přírody, zdravý životní styl a spokojenost se životem na vesnici
(16 respondentů)

Graf č. 3 Důvody podnikání farmy v EZ

Komentář k odpovědím na otázku č. 1

Výsledky odpovědí na otázku č. 1 vyjadřuje graf č. 3. Valná většina respondentů podniká na území Šumavy, Novohradských hor a na Jindřichohradecku. Z rozhovoru u nadpoloviční většiny tázaných jasně vyplynulo, že bez režimu ekologického zemědělství by podnikání v tomto oboru bylo v této lokalitě bylo de facto nemožné. Nadmořská poloha, úrodnost půd, dostupnost terénů apod. jsou faktory, které zásadním způsobem ovlivňují výnosy v těchto lokalitách a režim běžného konvečního zemědělského provozu by byl v těchto provozech jednoznačně ztrátový. 4 respondenti také v rozhovoru uvedli, že koncem 90.let minulého století byly ekologicky hospodařícími zemědělci, nicméně pak přešli zpět na režim konvenčního

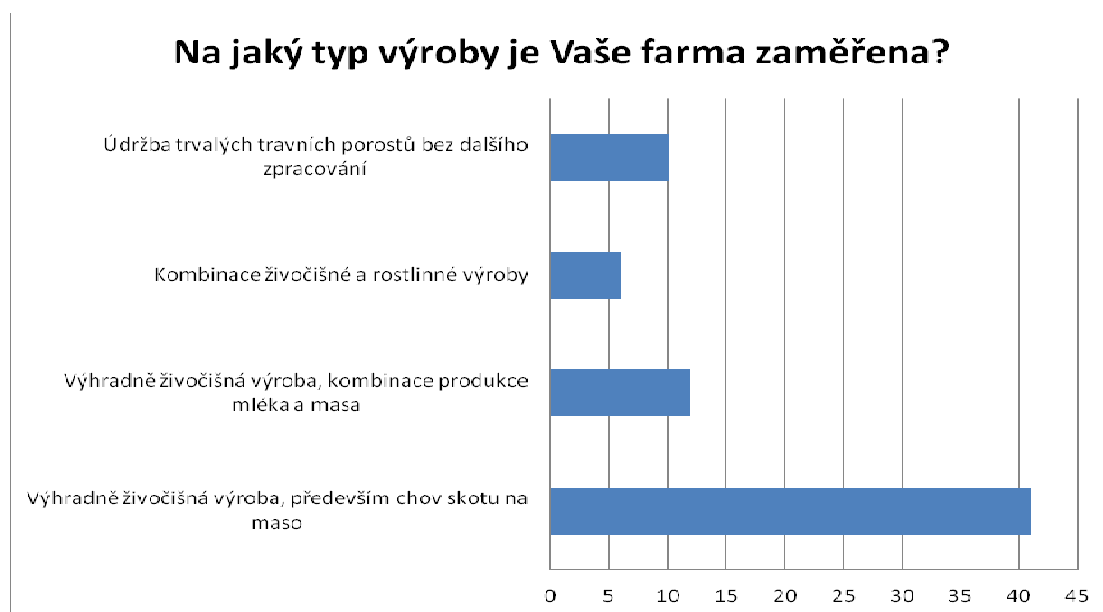
zemědělství a v období po r. 2000 se opět vrátily k ekologickému hospodaření. Z rozhovoru dále vyplynulo, že většina dotazovaných vnímá jako velmi podstatnou součást svého podnikání i ten fakt, že je spojeno s pobytem ve zdravém prostředí a životem na vesnici. I když tento důvod nebyl uveden jako hlavní, vzhledem k četnosti jeho výskytu je nutné se o něm zmínit jako o jednom ze zásadních výstupů u otázky č. 1. Opomenout nelze ani skupinu preferující jako hlavní důvod podnikání v ekologickém zemědělství vztah k přírodě a zdravý životní styl. Respondenti s touto odpovědí nejsou sice velkou skupinou, ale jsou velmi specifickou skupinou. Jedná se výhradně o malé farmy, kde je jeden hospodář (např. provozující chov koní), případně se jedná o malý rodinný podnik. Hospodáři na dotazovaných malých farmách byly ze 2/3 narozeni na vesnici a půda, kterou obhospodařují, byla navracena rodině v rámci restitucí na konci minulého století.

Uvedené odpovědi nebyly respondentům předem připraveny, jejich formulace vyplynula až z konkrétních rozhovorů. Pro lepší přehlednost a následné vyhodnocení zjištěných údajů byly jednotlivé odpovědi zařazeny do skupin a, b, c.

2. Na jaký typ výroby je Vaše farma zaměřena?

- a) Výhradně živočišná výroba, především chov skotu na maso
(41 respondentů)
- b) Výhradně živočišná výroba, kombinace produkce mléka a masa
(12 respondentů)
- c) Kombinace živočišné a rostlinné výroby
(6 respondentů)
- d) Údržba trvalých travních porostů bez dalšího zpracování
(10 respondentů)

Graf č. 4 Typy výroby na farmě

Komentář k odpovědím na otázku č. 2

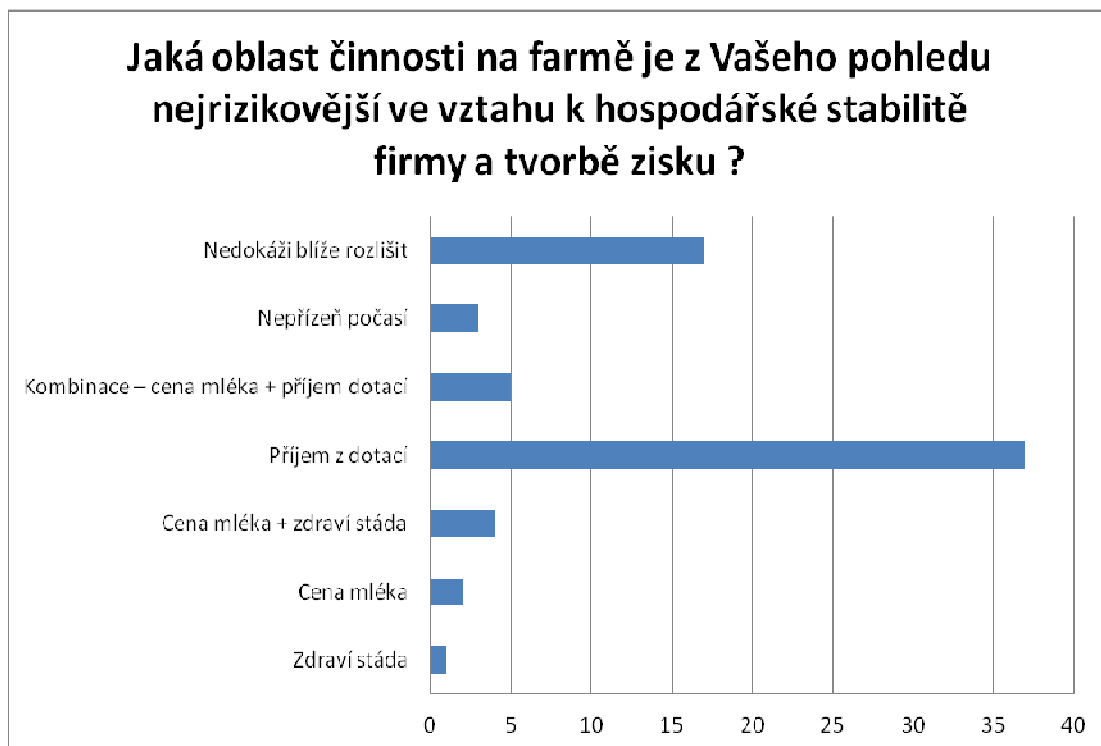
V případě této otázky odpovídali respondenti v rámci předem daného rozdělení činností, které jsou také popsány v grafu č. 4. V rámci odpovědí jsou zahrnuty pouze ty typy výroby, které byly respondenty uvedeny. Uvedeno např. nebylo zaměření na čistě rostlinnou výrobu farmy. U skupiny s výhradně živočišnou výrobou byl v 95% vedle hlavního chovu skotu uveden i doplňkový chov, ovcí, koz, koní, drůbeže a prasat. Většina produkce z těchto doplňkových chovů však slouží pro spotřebu přímo na farmě, případně drobný prodej ze dvora. Výroba sena pro vlastní spotřebu farmy respondenti nepovažovali za rostlinnou výrobu. Samostatnou skupinu pak tvoří zemědělci, kteří se nezabývají zemědělskou výrobou jako takovou, ale jejich hlavní, v 90% výhradní činností, je údržba trvalých travnatých porostů. V 71% se jedná o firmy, jejichž sídlo firmy je umístěno mimo místo provozu zemědělské činnosti.

3. Jaká oblast činnosti na farmě je z Vašeho pohledu nejrizikovější ve vztahu k hospodářské stabilitě firmy a tvorbě zisku?

- Zdraví stáda (1 respondent)
- Cena mléka (2 respondenti)
- Cena mléka + zdraví stáda (4 respondenti)
- Příjem z dotací (37 respondentů)

- e) Kombinace – cena mléka + příjem dotací (5 respondentů)
- f) Nepřízeň počasí (3 respondenti)
- g) Nedokáží blíže rozlišit (17 respondentů)

Graf č. 5 Rizikovost činností farmy ve vztahu k hospodářské stabilitě

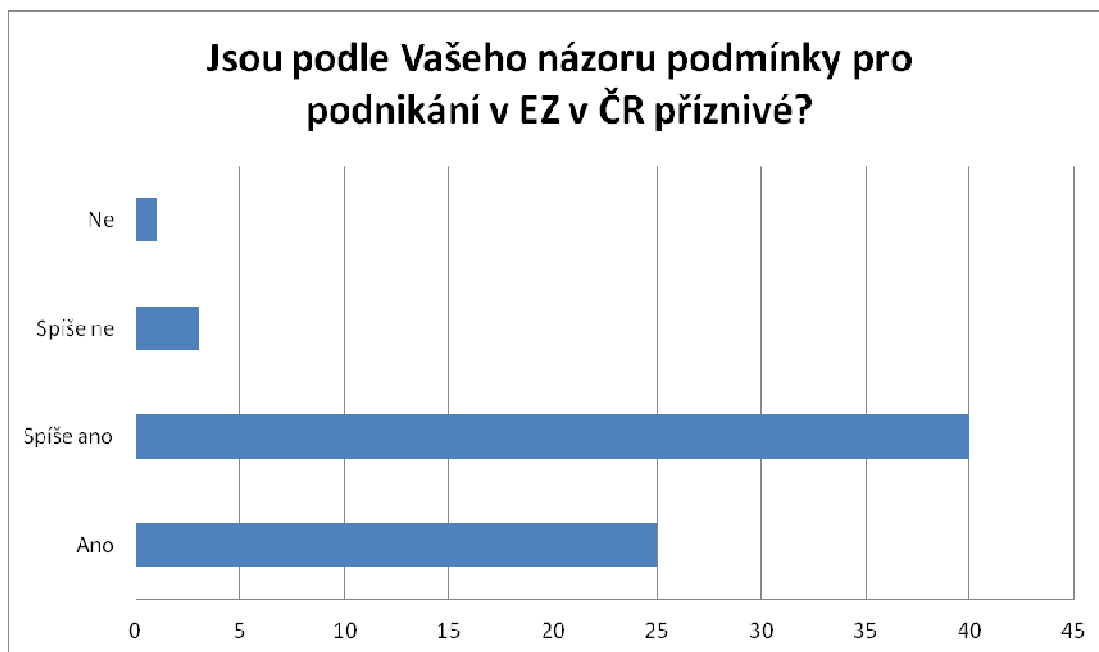
Komentář k odpovědím na otázku č. 3

U otázky č. 3, vyhodnocené v grafu č. 5, nebyly předem dány odpovědi, jejich znění vyplynulo ze spontánní reakce respondentů, neboť téměř u všech dotazovaných v rozhovorech zazněla jako první reakce odpověď „všechno“. Z dalšího rozhovoru pak vyplynuly oblasti, které respondenti cítí v rámci svého podnikání jako velmi nestabilní. Poměrně velká skupina (17 respondentů) oslovených nedokázala odpověď na tuto otázku specifikovat. U výrobců mléka byla vždy za závažnou zmíněna oblast ceny mléka, kterou v rámci jihočeského regionu zcela zásadně ovlivňuje klíčový odběratel MADETA, a. s. Většina dotázaných (ze skupiny farem s produkcí mléka) v rozhovoru uvedla, že je pro ni v současnosti výhodnější jednat se zahraničními odběrateli.

4. Jsou podle Vašeho názoru podmínky pro podnikání v EZ v ČR příznivé?

- a) Ano (25 respondentů)
- b) Spíše ano (40 respondentů)
- c) Spíše ne (3 respondenti)
- d) Ne (1 respondent)

Graf č. 6 Příznivost podmínek pro podnikání v EZ v ČR

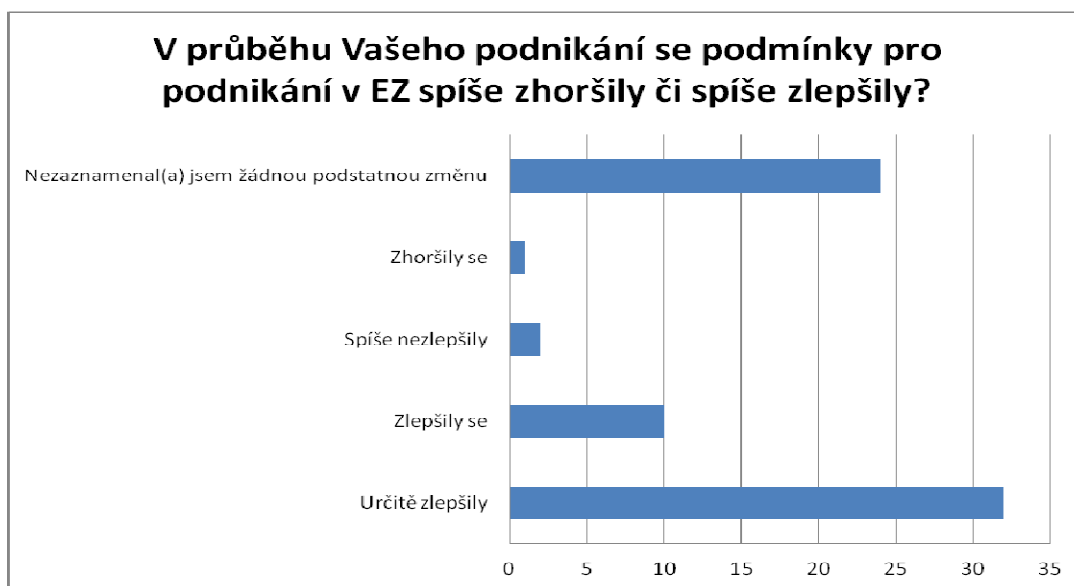
Komentář k odpovědím na otázku č. 4

U otázky č. 4 (graf č. 6) nebyly odpovědi předem dány a to z toho důvodu, aby bylo možné na toto téma rozvinout další rozhovor a odpovědi neskončily prostým ano či ne. Je možné konstatovat, že co dotazovaný, to jiná formulace odpovědi. Pro možnost vyhodnocení získaných informací byly proto odpovědi zařazeny do skupin a, b, c, d. Jak je z výsledků na první pohled patrné, je převažujícím názorem více méně spokojenost s podmínkami pro podnikání v ekologickém zemědělství. Jednoznačné „ANO“ uvedli ze 2/3 zástupci velkých a středních podniků, vzniklých převážně na základě privatizačních projektů v devadesátých letech minulého století. Jednoznačné „Ne“ pak uvedl samostatný zemědělec z oblasti Slavonic. Převážná část respondentů pak jako o hlavní zlepšení hovořila o lepším systému ve správě agendy související s EZ a optimalizaci požadavků kontrolních orgánů.

5. V průběhu Vašeho podnikání se podmínky pro podnikání v EZ spíše zhoršily či spíše zlepšily?

- a) Určitě zlepšily (32 respondentů)
- b) Zlepšily se (10 respondentů)
- c) Spíše nezlepšily (2 respondenti)
- d) Zhoršily se (1 respondent)
- e) Nezaznamenal jsem žádnou podstatnou změnu (24 respondentů)

Graf č. 7 Podmínky pro podnikání v EZ v průběhu existence ekofarmy

Komentář k odpovědím k otázce č. 5

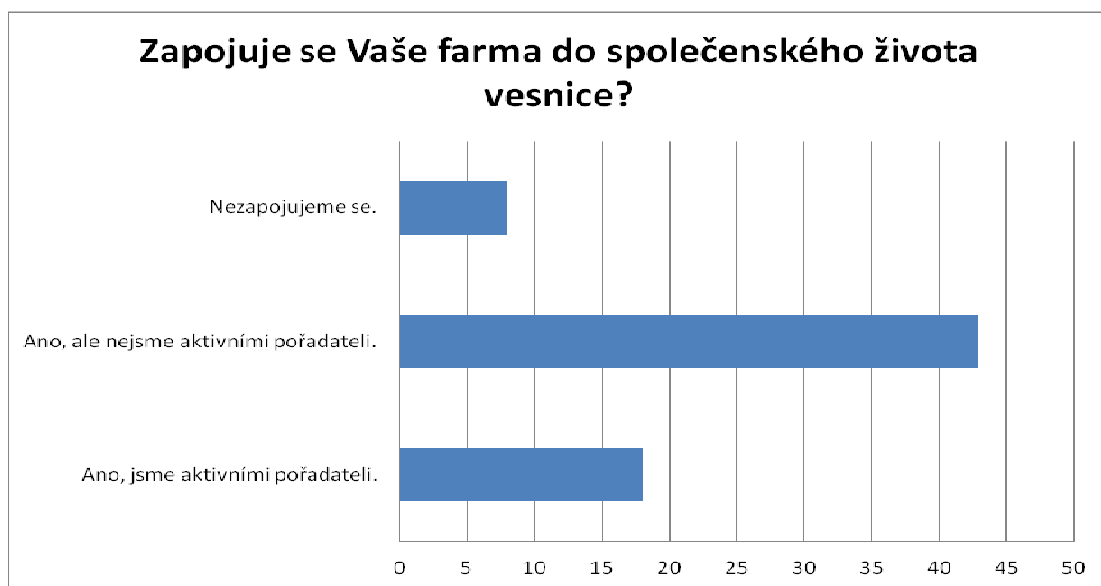
Jak je patrné z výše uvedených odpovědí v grafu č. 7, většina respondentů vnímá současné podmínky pro své podnikání pozitivně. V rozhovorech pak byla velmi kladně hodnocena kontrolní činnost prováděná v rámci EZ, kdy je, oproti předchozím obdobím, v současnosti kontrolory kladen důraz na podstatné problémy, nikoli na malichernosti. Z hlediska další perspektivy ekologického podnikání je tento výsledek velmi pozitivní.

6. Zapojuje se Vaše farma do společenského života vesnice? Jak?

- a) Ano, jsme aktivními pořadateli kulturních a společenských akcí. Konkrétně byly uvedeny akce dožínky, „dosečná“, stavění „Máje“, posvícení na statku, myslivecký bál, „pálení čarodějnic“.
(18 respondentů)

- b) Ano, ale nejsme aktivními pořadateli, přispíváme finančně nebo věcnými dary pořadatelům akcí v naší vesnici. Jako hlavní akce, na které je přispíváno, byly uvedeny akce – vítání občánků do života, sportovní akce pro děti a mládež. (43 respondentů)
- c) Nezapojujeme se. Jako hlavní důvody byly uvedeny nedostatek finančních prostředků a odlehlost farmy. (8 respondentů)

Graf č. 8 Zapojení farmy do společenského života vesnice

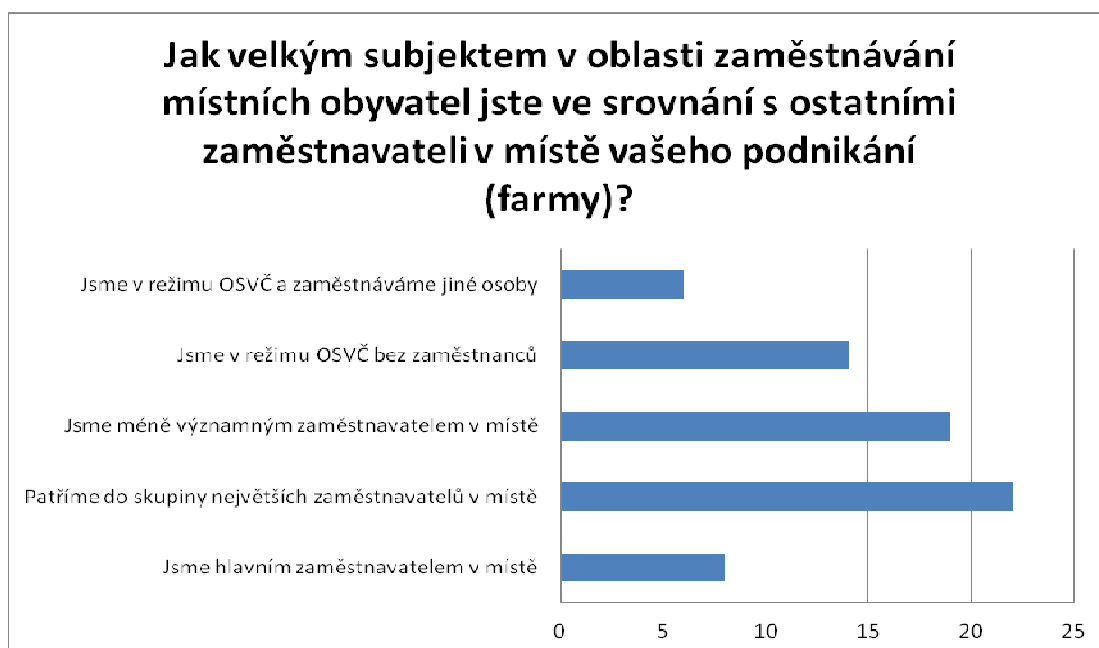
Komentář k odpovědím na otázku č. 6

Výsledky odpovědí na otázku č. 6 jsou znárodněny v grafu č. 8. Z uvedených údajů vyplývá, že existence farem je velmi úzce spojena s kulturním a společenským životem venkova. Farmy (hlavně jedná li se o větší farmy) jsou v místě mnohdy jediným fungujícím podnikem, který je schopen a ochoten přispívat na kulturní a společenský život v místě. 61 respondentů se v různé formě podílí na organizaci a finančním zajištění tradičních oslav jako jsou např. dožínky, venkovské bály. Aktivně pak vstupují u do občanského života v místě. Z rozhovorů vyplynulo, že řada ze zaměstnanců farem je členy místní samosprávy. Výjimečné nejsou ani případy, že majitelé farem či členové jejich managementu jsou přímo starosty obcí a následně pak i členy různých místně příslušných akčních skupin (např. MAS), které umožňují obcím snáze vstupovat do dotačních programů a získávat tak prostředky z EU.

7. Jak velkým subjektem v oblasti zaměstnávání místních obyvatel jste ve srovnání s ostatními zaměstnavateli v místě vašeho podnikání (farmy)?

- a) Jsme hlavním zaměstnavatelem v místě (8 respondentů)
- b) Patříme do skupiny největších zaměstnavatelů v místě (22 respondentů)
- c) Jsme méně významným zaměstnavatelem v místě (19 respondentů)
- d) Jsme v režimu OSVČ a zaměstnáváme jiné osoby (6 respondentů)

Graf č. 9 Pozice farmy na v dané lokalitě jako zaměstnavatele

Komentář k odpovědím na otázku č. 7

V rámci odpovědí na otázku č. 7 (graf č. 9) byly skupiny odpovědí tvořeny až na základě informací poskytnutých v rozhovoru. V tomto případě však byla specifikace problému v rámci odpovědí více méně shodná. U odpovědi „a“ je potřebné uvést, že zde jsou zahrnuti i malí zaměstnavatelé, kteří jsou hlavními zaměstnavateli v místě jen pro to, že se jedná o odlehlou obec či část obce. Vedle nich jsou zde také zařazeny farmy, které zaměstnávají desítky obyvatel a jsou pro danou obec či městys skutečně významným zaměstnavatelem a případné ukončení jejich činnosti by mělo dopad i na další zaměstnavatele v místě a mělo by zásadní dopad do sociální situace v daném místě.

8. Zabýváte se kromě hlavní zemědělské činnosti ještě doplňkovými hospodářskými činnostmi? Jakými?

a) Ano

cestovní ruch (restaurace, ubytování, projížďky na koních, exkurze na farmě, ochutnávky vlastních výrobků, ukázkové pečení chleba apod.)

zpracování vlastních surovin (výroba sýrů, marmelád a džemů, výroba sirupů, nakládání ovoce, hub, zeleniny, sušení hub)

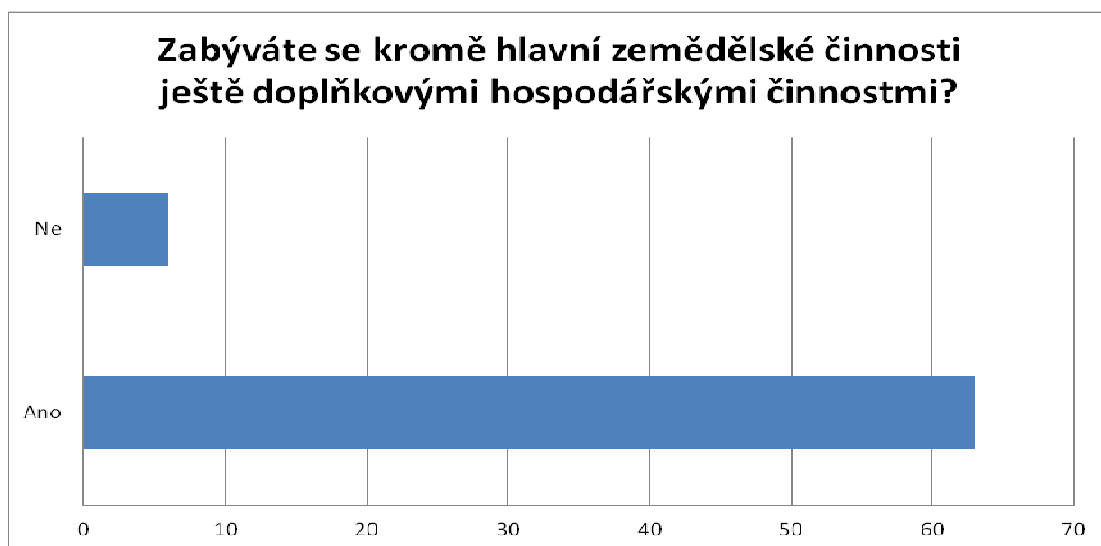
Pronájem strojů a zařízení

Pronájem bytových a nebytových prostor

Výroba elektrické energie z obnovitelných zdrojů (63 respondentů)

b) Ne (6 respondentů)

Graf č. 10 Přehled o doplňkových hospodářských činnostech farmy

Komentář k odpovědím na otázku č. 8

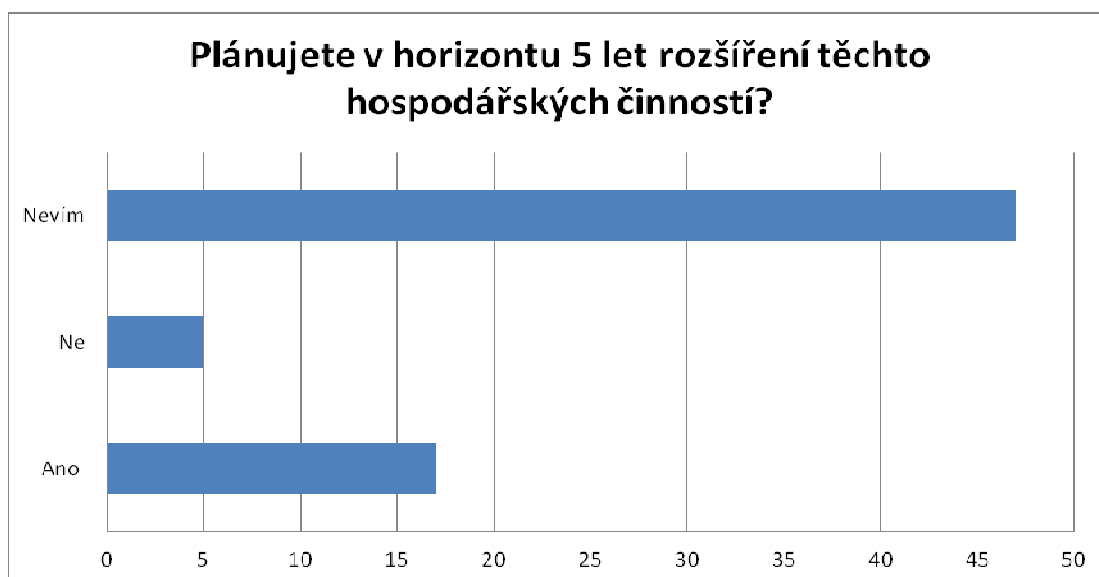
Odpovědi na tuto otázku se úzce váží na získaná ekonomická data a jsou vyhodnocena v grafu č. 10. Z reakcí v rámci řízeného rozhovoru bylo patrné, že na většině farem doplňkové činnosti probíhají. Zaměříme-li se na drobný prodej ze dvora (např. vejce, drůbež) je patrné, že tento prodej probíhá v rámci úzké skupiny kupujících a příjmy z něj se v účetnictví nespécifikují. Stejně tak je tomu i v oblasti cestovního ruchu, kdy v ekonomických datech, kdy pouze 5 respondentů přiznalo příjmy z této činnosti, ale v rámci řízeného rozhovoru o těchto činnostech hovořilo 63 respondentů.

Z poskytnutých informací lze tedy usuzovat, že se vedlejší hospodářskou činností zabývají de facto všichni, ale jen velmi malá skupina má tuto činnost zahrnutu jako příjem ve svém účetnictví. To lze také považovat za jeden z důvodů, proč v rámci statistického šetření panovala jistá „nechut“ k poskytování konkrétních účetních dat.

9. Plánujete v horizontu 5 let rozšíření těchto doplňkových hospodářských činností?

- a) Ano (17 respondentů)
- b) Ne (5 respondentů)
- c) V současné době ještě nevím (47 respondentů)

Graf č. 11 Plán rozvoje doplňkových hospodářských činností na pětileté období

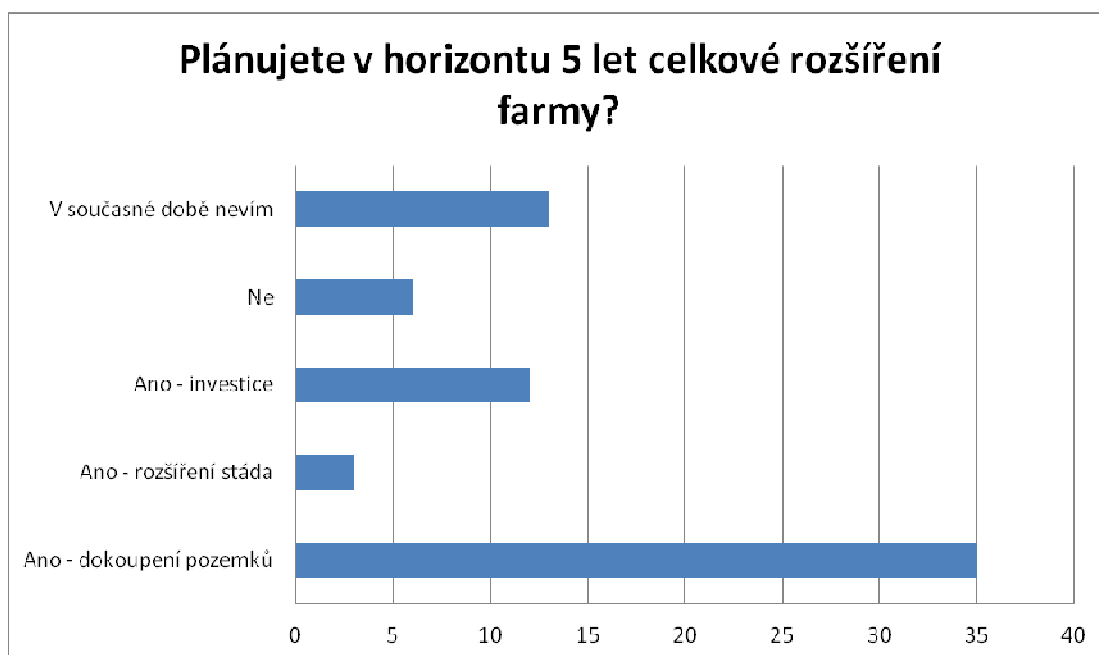
Komentář k odpovědím na otázku č. 9

Odpovědi na tuto otázku byly překvapivě velmi různorodé a proto je také nejfrekventovanější odpovědí odpověď „nevím“ (graf č. 11). Z konkrétního sdělení v rozhovoru nebylo totiž u 1/3 respondentů vůbec patrné, jakou mají představu o svém podnikání v budoucích letech. Vzhledem k tomu, že pětileté období je možno považovat za střednědobé plánovací období, je tento fakt poměrně znepokojivý.

10. Plánujete v horizontu 5 let celkové rozšíření farmy?

- a) Ano – dokoupení pozemků (35 respondentů)
- b) Ano - rozšíření stáda (3 respondenti)
- c) Ano - investice (12 respondenti)
- d) Ne (6 respondentů)
- e) V současné době nevím (13 respondentů)

Graf č. 12 Plán rozvoje farmy v pětiletém období

Komentář k odpovědím na otázku č. 10

Ve vyhodnocení a v grafu č. 12 jsou uvedeny pouze odpovědi, které byly respondenty uvedeny. V rámci rozšíření činnosti farmy je ve středu zájmu jednoznačně dokoupení pozemků. U investic byly ve u většiny dotazovaných uvedeny investice do výstavby či obnovy areálu a do obnovy strojového parku. Odpověď „nevím“ byla dále v rozhovoru odůvodňována nejistotou při získávání dotace a ve 4 případech byl hlavní důvod rozvod a vypořádání majetku mezi manželi.

6. VYHODNOCENÍ INFORMACÍ A NÁVRHY NA ŘEŠENÍ

Aby bylo možné hovořit o rozvoji činnosti sledovaných ekologických farem, byly v rámci řízeného rozhovoru pokládány i zásadní otázky týkající se typu farmy a výhledu rozvoje farmy. Bylo potřebné jako základní údaj zjistit, zda majitelé či management do budoucna vůbec počítají s existencí farmy a kam směřuje jejich strategie dalšího rozvoje. Zjištění, že většina dotazovaných nejen počítá s další činností farmy, ale i s jejím rozšířením (především v oblasti nákupu půdy) lze hodnotit jako velmi příznivé.

Jak statistické šetření, tak především rozhovory, které byly se zástupci jednotlivých farem vedeny, jsou rozsáhlým exkurzem do života lidí na dnešním jihočeském venkově. Rozdíly mezi jednotlivými zemědělskými podniky jsou viditelné. Při návštěvách farem bylo na první pohled zřejmé, který podnik dlouhodobě využívá celého spektra dotačních titulů. Tato skutečnost také souvisela s tím, jakým způsobem podniky v rámci privatizace našeho zemědělství v devadesátých letech minulého století vznikly. Farmy, které vznikly (původně jako neekologické) na základě privatizačních projektů privatizací Státních statků dnes patří k nejlepším. Nejenže dnes hospodaří převážně na vlastní půdě, ale v jejich čele stojí od začátku lidé, kteří měli se zemědělskou výrobou v dané oblasti manažerské zkušenosti a pohybovali se v oboru zemědělství. Tito farmáři pak dokáží koncepčně plánovat a pracovat s investicemi, dokáží vytvářet finanční rezervy - tedy jsou schopni profinancovat evropské projekty. Za takového koncepčního přístupu je pak možné z ekologické farmy vytvořit podnik evropských parametrů. Jako příklad může sloužit např. farma Milná u Frymburka, která dnes vlastní většinu půdy, na které hospodaří, hospodaří v rekonstruovaném a rozšířeném moderním areálu a provozuje bioplynovou elektrárnu.

Valná většina dotazovaných ekologických podniků hospodaří na území, která jsou pro klasické konvenční hospodaření zcela neatraktivní. Pokud bychom k výsledkům hospodaření těchto farem přistupovali z pozice zásad konvenčního zemědělství striktně ekonomicky, pravděpodobně bychom došli k závěru, že takováto činnost je vysoce ekonomicky neefektivní. O tom také jednoznačně hovoří i získaná statistická

data, ze kterých jednoznačně vyplývá, že dotační prostředky tvoří rozhodující část příjmů jednotlivých farem, Nicméně by bylo nutné si zároveň položit celou řadu dalších otázek – co se stane s územím, které nebude obhospodařováno, jak bude reagovat obyvatelstvo, které přijde o pracovní příležitosti, jak se promění vesnice, městyse, města, jaký bude dopad těchto změn v celorepublikovém (celoevropském) kontextu atd. Z šetření také vyplynulo, že drtivá část obhospodařované půdy je v držení českých majitelů.

V komplexnějším a celospolečenském pohledu na problematiku je pak možné jasně pojmenovat jednoznačné klady, které společnost z podpory ekologického zemědělství získává. Z rozhovorů, statistického šetření a osobních návštěv farem jednoznačně vyplynulo, že jejich role ve společensko-sociálním světě v příhraničním území Jihočeského kraje je zcela nezastupitelná. Především větší farmy zásadním způsobem ovlivňují zaměstnanost v místě, trh s nájmy a byty, politický, společenský a kulturní život. Velmi významné je také to, že jsou v managementu těchto firem zaměstnání vysokoškolsky vzdělaní lidé se zkušenostmi s řízením podniku, kteří v místě bydlí a svou osobností ovlivňují i další oblasti života na venkově.

Jak zde bylo již uvedeno, fenoménem tohoto odvětví zemědělství jsou dotace. Především z rozhovorů vyplynulo, že jakákoli další doplňková činnost je pro farmáře „zajímavá“ především v souvislosti s dotačním příspěvkem na tuto činnost. Zde se vytváří prostor na lepší zacílení dílčích dotačních produktů a to nejen z oblasti zemědělství, ale i programů v dikci Ministerstva práce a sociálních věcí. Doplňková činnost nemusí být přímo vázána na hlavní zemědělskou činnost, spíše naopak, měla by reagovat na potřeby i jiného než zemědělského trhu. Právě drobná výroba související s přísunem pravidelných zakázek by mohla být stabilizátorem příjmů farmy. V rámci provedeného šetření za jedinou významnější doplňkovou činnost nezemědělského charakteru může být považována výroba elektrické energie (fotovoltaika) a do jisté míry i výroba elektřiny bioplynem. Zde je však jasná závislost na zemědělské produkci. Jako jednou z variant řešení se jeví podpora vzniku a udržitelnosti pracovního místa souvisejícího s doplňkovou hospodářskou činností. Nesporně velký vliv na rozvoj malých a středních podniků, tedy i ekozemědělských, které jsou v držení českých majitelů, by měla změna přístupu státu k investičním pobídkám.

Z rozhovorů dále vyplynula skutečnost, že celá řada především drobnějších farmářů nemá čas ani zázemí, aby se mohla celou poměrně složitou dotační agendou zaobírat. Někteří i vyzkoušeli obrátit se na firmy zpracovávající žádosti o dotace, ale nabídnuté finanční podmínky byly neakceptovatelné. Zde se otevírá velký prostor pro přímou pomoc státu – tedy organizací zřizovaných a financovaných státem. Zřízení např. oddělení na MZe ČR, které by mělo povinnost malé farmáře aktuálně informovat o novinkách a možnostech čerpání dotací spojené s vypracováním, podáním a administrací dotace by bylo v této oblasti velkou pomocí pro farmáře. Tento subjekt by měl své služby poskytovat zdarma.

Dalším problémem, který přímo souvisí s možnostmi rozšiřování doplňkové hospodářské činnosti je zajištění odbytu. I přes mírné zlepšení v oblasti informovanosti veřejnosti o výrobcích českého zemědělství, které oběžný občan zaznamenal především v reklamních akcích „Česká ryba“ a „Klasa“, v oblasti propagace ekologického zemědělství a jeho produktů by měla být do budoucna věnována výrazně větší pozornost marketingu a jednotlivým reklamním kampaním. Zde se nabízí i ta možnost, že by farmy v rámci kampaně nevystupovaly vůči sobě konkurenčně, ale naopak, sdružily by prostředky na jednotnou kampaň např. na biomléko.

Jak ze získaných informací vyplynulo, sledované farmy hospodaří nejčastěji v oblasti Šumavy, Novohradských hor, Třeboňské pánve. Tato území jsou základními pilíři jihočeské krajiny, o které se pak opírají navazující odvětví služeb, především pak služeb v cestovním ruchu. V rámci rozhovoru bylo zjištěno, že některé ekologicky hospodařící subjekty se specializují výhradně na údržbu krajiny tedy na sečení trvalých travních porostů. Bez výjimky všichni na svých výměřích pečují o pozemky a tím zároveň pečují a zachovávají obvyklou podobu jihočeské krajiny. Právě ve využití krajinného potenciálu jižních Čech jsou spatřovány velké rezervy pro rozvoj odvětví agroturistiky. V současné době je Jihočeským krajem připravována nová koncepce rozvoje cestovního ruchu, kde se ale, bohužel, a agroturistikou počítá jen okrajově. V této oblasti by bylo potřebné, aby zástupci provozovatelů agroturistiky urychleně vstoupili do jednání s Jihočeským krajem, kanceláří hejtmána, oddělením cestovního ruchu a marketingu kraje a prezentovali zde své požadavky na podporu svého podnikání.

Pokud by se nepodařilo vyjednat pro agroturistiku patřičný prostor a zařadit ji do priorit koncepce, bude po dobu dalších 5 let velmi omezen přístup k různým drobným typům krajských grantů, které jsou díky své jednodušší administraci pro farmáře výrazně lépe dostupné. Právě krajský grant by mohl pomoci např. se stavbou dřevěné pergoly pro malé občerstvení u farmy a tím podnítit i případné rozšíření zpracovatelské činnosti na farmě. V rámci získávání informací pro tuto práci byla oslovena také Centrála cestovního ruchu Jihočeského kraje. Tato krajská instituce by měla podávat informace a prezentovat produkty cestovního ruchu jižních Čech. Na dotaz, kam by bylo možné zajet na výlet na prohlídku farmy nebyli zaměstnanci této organizace schopni odpovědět. To jen potvrzuje tu skutečnost, že propagace agroturistiky jako takové není úplnou prioritou současnosti v našem kraji. O to větší aktivita by měla být vyvinuta ze strany provozovatelů, neboť agroturistika je dnes v rámci Evropy zcela jednoznačně považována za perspektivní produkt aktivní turistiky. Trh Evropy je omezený a je potřebné si uvědomit, že většina podnikatelů v EU je na tento vývoj výrazně lépe připravena, než je tomu u nás. Zřízení neformální pracovní skupiny, která by měla přístup ke koncepcím kraje, mohla do nich dávat podněty a ovlivňovat jejich propojení se sousedními státy by byla v této oblasti velmi potřebná.

Zavedení nových činností na farmu je vždy spojeno s investicemi. I pro oblast financování je možné se zapojit do některého z grantů Jihočeského kraje. Pro duben 2014 je vyhlášen Program zvýhodněných regionálních úvěrů pro malé podnikatele a obce. Cílem programu je pomocí podpory ve formě zvýhodněných úvěrů umožnit realizaci podnikatelských projektů drobných a malých podnikatelů (do 50 zaměstnanců) a zvyšování kvality technické infrastruktury obcí v Jihočeském kraji. Vyhlášovatelem programu je Jihočeský kraj a poskytovatelem podpory Českomoravská záruční a rozvojová banka, a.s., která je zároveň kontaktním místem pro příjem žádostí. Program je realizován v režimu de minimis. Dále je možné se přihlásit např. do Příspěvkového programu na financování úroků z úvěru pro předfinancování projektů. Cílem příspěvkového programu je usnadnit situaci cizím subjektům při předfinancování projektů, které chtějí získat dotaci z evropských fondů či jiných evropských dotačních titulů a chtějí přitom využít úvěr u finančních institucí vlastnících bankovní licenci nebo půjčku poskytovanou státními fondy.

Příspěvek bude poskytován na financování úroků z těchto úvěrů či půjček. V rámci dalších institucí pak existuje celá řada dalších grantových a dotačních titulů. Bohužel, jak vyplynulo z rozhovorů s farmáři, běžný ekologický zemědělec o nich neví. Přitom právě pro malé farmáře jsou tyto granty připravovány.

Pokud se tedy ekologické farmy mají do budoucna nejen udržet, což je společensky žádoucí, ale i rozvíjet především svoji doplňkovou hospodářskou činnost je systematické využíváním cílených dotací a podpůrných programů EU nezbytné. I z pohledu státu je tedy více než žádoucí se do budoucna věnovat podpoře ekologických zemědělců, neboť podpora jejich činnosti je v současné době nejlevnějším a navíc funkčním způsobem, jakým je možné zajistit určité penzum služeb, které má stát jako jeden z hlavních důvodů své existence, zajišťovat řádnou správu území v souladu se zásadami trvale udržitelného života.

7. ZÁVĚR

Jihočeský venkov se, na základě provedené analýzy řízených rozhovorů, jeví jako prostor, kde jsou lidé svázáni s místem, kde bydlí a kde se většinou i narodili. Tomu odpovídá i význam udržování tradic a komunitního způsobu života, se kterým se na ekologických farmách setkáváme. Z jednotlivých získaných informací je možné konstatovat, že případné ukončení činnosti těchto farem by bylo zásadním zásahem do všech oblastí života především v oblasti jihočeské části Šumavy.

Pokud se tedy ekologické farmy mají do budoucna nejen udržet, což je společensky žádoucí, ale i rozvíjet především svoji doplňkovou hospodářskou činnost je systematické využíváním cílených dotací a podpůrných programů EU nezbytné. I z pohledu státu je tedy více než žádoucí se do budoucna věnovat podpoře ekologických zemědělců, neboť podpora jejich činnosti je v současné době nejlevnějším a navíc funkčním způsobem, jakým je možné zajistit určité penzum služeb, které má stát jako jeden z hlavních důvodů své existence, zajišťovat řádnou správu území v souladu se zásadami trvale udržitelného života.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

CUDLINOVÁ, Eva a kolektiv Multifunkčností k udržitelným ekonomickým a sociálním podmínkám českého zemědělství, UJEP FŽP Ústí nad Labem

(Projekt VaV MPSV č. 1 J 055/05 DP1) Dostupné z: http://fzp.ujep.cz/projekty/1J-055-05-DP1/ZZ_07_11.pdf

CUDLINOVÁ, Eva 2002: Turismus jako alternativa rozvoje rurální krajiny. In: Tvář naší země – člověk jako krajinotvorný činitel. Svazek č. 3., str. 87-90. Vydal J. Bárta, Studio JB ISBN 80-86512-11-8.

ČESKÁ TECHNOLOGICKÁ PLATFORMA PRO EKOLOGICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ, 2012. Ročenka 2011, Praha: MZe, 90 s. ISBN 978-80-7434-080-2. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/>.

DLOUHÝ, Josef a Jiří URBAN, 2011. Ekologické zemědělství bez mýtů: Fakta o ekologickém zemědělství a biopotravinách pro média. [Olomouc:] Česká technologická platforma pro ekologické zemědělství, 25 s. ISBN 978-80-87371-13-8. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/publikace-a-dokumenty/ekologicke-zemedelstvi-bez-mytu.html>.

KOLEKTIV AUTORŮ, 2007. Zemědělské technologie pro alternativní využívání potenciálu krajiny a podporu udržitelného rozvoje. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 90 s. ISBN 978-80-7040-957-2.

KOLEKTIV AUTORŮ, 2010. Strukturální šetření v zemědělství a metody zemědělské výroby AGC 2010. Český statistický úřad Praha. Dostupné na: <http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/agc2010>

KOLEKTIV AUTORŮ, 2010. Strukturální šetření v zemědělství a metody zemědělské výroby AGC 2010. Český statistický úřad Praha. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2011edicniplan.nsf/p/2136-11>

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, Česká republika, Seznam ekologicky hospodařících zemědělců 2011. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/zemedelstvi/ekologicke-zemedelstvi/seznamy->

<http://eagri.cz/public/web/mze/dotace/program-rozvoje-venkova-na-obdobi-2014/podnikatelu/seznam-ekologickych-zemedelcu/zemedelcu/>.

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ, Česká republika, Dotace. Dostupné z: <http://eagri.cz/public/web/mze/dotace/narodni-dotace/zasady-zemedelstvi-potravinarstvi/zasady-pro-rok-2014/zasady-pro-poskytovani-dotaci-pro-rok.html>

STÍŽKA, Eduard a kolektiv, 2013. BULLETIN ÚZEI č.4/2013
Dostupné z: http://www.uzei.cz/data/usr_001_cz_soubory/bul1304.pdf

STŘELEČEK, František, Alois Juřica a Jan Těšitel Trvale udržitelné zemědělství a restrukturalizace výroby v marginálních podmínkách (1994-1996, GA0/GA),
Dostupné z: <http://www.isvav.cz/projectDetail.do?rowId=GA512%2F94%2F0767>

SVATOŠ, Miroslav et al, 2002. Ekonomika agrárního sektoru: (vybraná témata). Vydání čtvrté, 1. dotisk. Praha: ČZU PEF Praha ve vydavatelství Credit, 173 s. ISBN 80-213-0803-6.

SVATOŠ, Miroslav et al, 2006. Agrární politika: vybraná témata. Vydání druhé, 3. dotisk. Praha: ČZU PEF Praha ve vydavatelství Credit, 133, [33] s. ISBN 80-213-0760-9.

ŠARAPATKA, Bořivoj et al, 2010. Agroekologie: východiska pro udržitelné zemědělské hospodaření. Olomouc: Bioinstitut, 440 s. ISBN 978-80-87371-10-7.

ŠARAPATKA, Bořivoj a Tomáš ZÍDEK, 2005. Šetrné formy zemědělského hospodaření v krajině a agroenvironmentální programy. Praha: Ministerstvo zemědělství ČR, 34 s. ISBN 80-7084-493-0.

ŠARAPATKA, Bořivoj a Jiří URBAN et al, 2006. Ekologické zemědělství v praxi. Šumperk: PRO-BIO, 502 s. ISBN 978-80-903583-0-0.

ŠARAPATKA, Bořivoj a Urs NIGGLI et al, 2008. Zemědělství a krajina: cesty k vzájemnému souladu. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 271 s. ISBN 978-80-244-1885-8.

TVRDOŇ, Jiří et al, 2005. Transformace českého zemědělství do jeho multifunkční formy: Závěrečná zpráva VI. Etapy institucionálního výzkumného záměru "Efektivní integrace českého agrárního sektoru v rámci evrop8.

POUŽITÉ ZKRATKY

apod.	– a podobně
a.s.	– akciová společnost
atd.	– a tak dále
č.	– číslo
ČR	– Česká republika
ČSÚ	– Český statistický úřad
EHS	– Evropské hospodářské společenství
ES	– Evropské společenství
EU	– Evropská unie
EZ	– ekologické zemědělství
EZFRV	– Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova
ha	– hektar
HRDP	– horizontální plán rozvoje venkova
Kč	– koruna česká
ks	– kusů
mld.	– miliard
MZe	– ministerstvo zemědělství
např.	– například
NUTS	– územní jednotka
o.p.s	– obecně prospěšná společnost
OSVČ	– osoba samostatně výdělečně činná
r.	– rok
Sb.	– sbírky
spol. s r.o.	– společnost s ručením omezeným
SZP	– společná zemědělská politika
tj.	– to jest
TTP	– trvalý travní porost
tzv.	– tak zvané
ÚZEI	– Ústav zemědělské ekonomiky a informací